

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้นำมาเรียบเรียงไว้ตามลำดับ ดังนี้

1. วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

1.1 การเรียนการสอนสังคมศึกษา

1.1.1 เป้าหมายและความสำคัญของการเรียนการสอนสังคมศึกษา

1.1.2 ความสำคัญและวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา หลักสูตร
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

1.2 มโนทัศน์สังคมศึกษา

1.2.1 ความหมายและความสำคัญของมโนทัศน์สังคมศึกษา

1.2.2 ประเภทของมโนทัศน์และหลักการสังคมศึกษา

1.2.3 การพัฒนามโนทัศน์และหลักการสังคมศึกษา

1.3 หนังสือเรียนสังคมศึกษา

1.3.1 ความหมายและความสำคัญของหนังสือเรียน

1.3.2 บทบาทของหนังสือเรียนในการเรียนการสอนสังคมศึกษา

1.3.3 ลักษณะของหนังสือเรียนสังคมศึกษาที่ดี

1.3.4 การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียนสังคมศึกษา

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยในประเทศ

2.1.1 งานวิจัยด้านการเรียนการสอนสังคมศึกษา

2.1.2 งานวิจัยด้านหลักสูตรสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

พุทธศักราช 2521

- 2.1.3 งานวิจัยด้านการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีและหลักการวิชาสังคมศึกษา
- 2.1.4 งานวิจัยด้านการวิเคราะห์หนังสือเรียนสังคมศึกษา
- 2.2 งานวิจัยในต่างประเทศ
  - 2.2.1 งานวิจัยด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษา
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
  - 2.2.2 งานวิจัยด้านการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีในวิชาสังคมศึกษา
  - 2.2.3 งานวิจัยด้านการวิเคราะห์หนังสือเรียนสังคมศึกษา

1.1 วรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

1.1.1 เป้าหมายและความสำคัญของการเรียนการสอนสังคมศึกษา

ในบรรดากลุ่มวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 นั้น วิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาที่มีความสำคัญมากวิชาหนึ่ง ได้มีนักการศึกษาและนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมาย ของวิชาสังคมศึกษาไว้สรุปได้ดังนี้

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1978 : 12) ได้กล่าวว่า

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ให้ความรู้ ความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับและสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ ช่วยอบรมกล่อมเกลายใหญ่เรียนสามารถประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดี มีจิตใจสูง รู้จักเลือกประกอบอาชีพ ดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งเห็นได้จากความมุ่งหมายของวิชาที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดี ยึดมั่นในหลักการค่าเป็นชีวิตแบบประชาธิปไตย สามารถปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นได้ มีความรับผิดชอบต่อสังคม ปรารถนาจะมีส่วนร่วมในสังคมเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเหตุผล รู้จักตัดสินใจ สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เขาใจปัญหาความทองการของมนุษย์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน เพื่อหาทางป้องกันและแก้ปัญหาได้

เอ็ดวิน เฟนตัน (Edwin Fenton 1966 : 63) ได้กล่าวว่า "สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต การสอนจึงไม่ควรเน้นแต่ด้านวิชาการเท่านั้น ต้องมีการฝึกฝน ถ่ายทอดความเป็นพลเมืองที่ดีด้วย"

เอ็ดการ์ บี เวสเลย์ และ สแตนเลย์ ที รอนสกี (Edgar B. Wesley and Stanley P. Wronski 1973 : 1) ได้กล่าวถึงสังคมศึกษาว่า "สังคมศึกษา หมายถึง วิชาสังคมศาสตร์ที่ได้รับการดัดแปลงหรือทำให้ง่ายขึ้น เพื่อสะดวกแก่การเรียนการสอนในระดับ ประถมและมัธยมศึกษา"

จาก Dictionary of Education ซึ่ง คาร์เตอร์ วี กูด เป็นบรรณาธิการ (Carter V. Good (ed.) 1973 : 509) ได้ให้ความหมายของวิชาสังคมศึกษาว่า

สังคมศึกษาเป็นส่วนต่าง ๆ ของเนื้อหาสาระของสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและภูมิศาสตร์ โดยเลือกแล้วว่าเหมาะสมแก่การศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา และมีการพัฒนาขึ้นเป็นรายวิชาต่าง ๆ เพื่อการศึกษาไม่ว่าจะบูรณาการแล้วหรือไม่ และต้องมีเนื้อหาสาระและจุดหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม, บุคคลของไม่สัมพันธ์กับวิชาในสังคมศาสตร์หรือวิชาอื่น ๆ ที่มีจุดหมายทางสังคมแต่เนื้อหาไม่เกี่ยวข้องกับสังคม, (อย่างเช่น ภาษาอังกฤษ ความซาบซึ้งในศิลปะและ สุขวิทยาแขนงตน) หรือไม่อยู่ในขอบข่ายที่แคบไปหรือแน่นอนตายตัวของการศึกษาในแบบผสมผสาน

นอกจากนี้นักการศึกษาของไทยคือ จรุง ภูมิ (2520 : 25-26) ได้กล่าวถึง วิชาสังคมศึกษา ว่า

สังคมศึกษาเป็นวิชาที่เลือกสรรเนื้อหาวิชาจากหมวดวิชาสังคมศาสตร์ เพื่อใช้ในการสอนโดยเฉพาะ โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์, ความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับสถาบันทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า วิชาสังคมศึกษา คือ วิชาที่วาทควยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ สิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพ สังคมและวัฒนธรรม

ประคิษฐ์ สววจเจริญ (2521 : 292) ได้ให้ความหมายสอดคล้องกันว่า "สังคมศึกษาเป็นวิชาที่วาทควยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและทางธรรมชาติ ที่มุ่งส่งเสริมทางการแสวงหาความรู้ ใหญ่จักคิดหาเหตุผลและใช้ดุลพินิจฝึกให้ศึกษาเป็นอิสระ ปักทักษะและนิสัยพร้อมทั้งอบรมพฤติกรรมที่พึงปรารถนา"

จากการที่นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของวิชาสังคมศึกษาอาจสรุปได้ว่า วิชาสังคมศึกษา เป็นวิชาหนึ่งที่สอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

และวิชาสังคมศึกษาได้กำหนดเป้าหมายของวิชาไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน ทั้งในแง่ความคิด การตัดสินใจ ตลอดจนลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพมีความสามารถและเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าของสังคม ดังเช่น

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1978 : 12-13) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา ซึ่งสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักหน้าที่ของความเป็นพลเมืองดี
2. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เข้าใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์
3. เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีกระบวนการของความคิดในแง่การตัดสินใจ การสืบสอบ และการพิจารณาว่าสิ่งใดถูกต้อง สิ่งใดคั่งงาม
4. เพื่อพัฒนาและฝึกฝนผู้เรียนให้มีทักษะการทำงานด้วยตนเองและการทำงานเป็นกลุ่ม

นิมมวล ทศวัฒน์ (2522 : 8) ได้กล่าวว่า วิชาสังคมศึกษามีเป้าหมายในการสนองความต้องการของสังคม โดยการฝึกสมาชิกของสังคมให้เป็น ผู้คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาของสังคม ได้อย่างมีเหตุผล

สิริวรรณ ศรีพหล (2525 : 5-6) ได้กล่าวถึงเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา จากการพิจารณาความหมายของสังคมศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

1. ถ้าสังคมศึกษา คือ การถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดีแล้ว เป้าหมายของวิชานี้ก็คือ การสอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคม ซึ่งให้เห็นรูปแบบพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม สอนให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมของสังคม สอนให้ผู้เรียนเข้าใจถึงวิธีการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขในสังคม และท้ายที่สุดก็ให้รู้จักความเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย

2. ถ้าเชื่อว่าสังคมศึกษา คือ สังคมศาสตร์แล้วเป้าหมายจะผิดแผกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กล่าวคือ มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับ มโนคติ หลักการ และทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ซึ่งก็คือ ท่องให้ผู้เรียน เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาในหมวดสังคมศาสตร์นั่นเอง และเมื่อ

ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาแล้ว ผู้เรียนจะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เข้าใจถึงความสัมพันธ์ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในสังคมได้อย่างดี นอกจากนั้นการเรียน การสอนโดยการเน้นกระบวนการคิดหรือแสวงหาความรู้แบบนักสังคมศาสตร์ ยังจะทำให้ผู้เรียน ได้พัฒนาทักษะแห่งการคิด เช่นเดียวกันกับนักสังคมศาสตร์อีกด้วย คือ การคิดอย่างมีเหตุผลมี การตัดสินใจที่ถูกต้อง อาจสรุปได้ว่า ความรู้และทักษะ ตลอดจนค่านิยมที่ได้รับจากการเรียน ในหมวดวิชาสังคมศาสตร์นี้ จะมีผลต่อผู้เรียนในการ เข้าใจในหน้าที่และบทบาทของความเป็น พลเมืองดีได้อย่างแท้จริง

3. ถ้าคิดว่า สังคมศึกษามีฐานะเป็นกระบวนการแห่งการคิดเชิงสืบสวนสอบสวนแล้ว เป้าหมายของวิชานี้คือ การที่จะทำให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดีใฝ่เน้นท่องอาศัยการฝึกฝนให้มี กระบวนการคิดอย่างถูกต้อง การคิดในลักษณะดังกล่าวถือว่าเป็นทางหนึ่งในการได้มาซึ่งความ เป็นพลเมืองดีในสังคมเท่านั้น เพราะพลเมืองดีที่มีคุณภาพในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบ ประชาธิปไตยนั้นก็คือ พลเมืองที่มีคุณลักษณะของการคิดเป็น คิดอย่างมีเหตุผล และสามารถ ปกครองตนเองด้วยเหตุผลนั่นเอง

จากแนวความคิดของนักการศึกษาหลายท่านนี้จะเห็นว่า สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความ สำคัญต่อการดำรงชีวิต มีส่วนช่วยพัฒนา และปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี มุ่งเน้นให้ผู้เรียน พัฒนาทั้งทางค่านิยมพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย โดยให้ความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาวิชา จนเกิดมโนทัศน์ หลักการและทฤษฎีได้อย่างถูกต้อง และเพื่อฝึกฝนให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิด อย่างมีเหตุผล มีวิจาร์ญาณในการตัดสินใจ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมี ความสุข ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า การที่คนจะอยู่ในสังคมใดด้วยดีย่อมต้องมีความ เข้าใจและยอมรับต่อความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ดังนั้นในการเรียนการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ จึงควรมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการ เปลี่ยนแปลงด้วย

จากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรใหม่ ทำให้มีการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาโดยได้จัดเนื้อหาเป็นแบบบูรณาการ (Integration) โดยการนำเอาวิชา 7 สาขาวิชา มารวมเข้าด้วยกัน คือ ภูมิ- ศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ประชากร ศึกษาและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการเรียนการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่นี้ไม่ถือว่า ความรู้

(Knowledge) เป็นจุดหมายปลายทาง แต่ถือว่าเป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างทักษะต่าง ๆ เพื่อไขแสวงหาความรู้ต่อไป ดังนั้นความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการคิด ซึ่ง โจนาธาน ซี แมคเลนดอน (Jonathan C. McLendon 1965 : 13) ได้กล่าวไว้

การเรียนสังคมศึกษาจะเรียนจากแบบเรียนเล่มเดียวหรือสองเล่ม หรือคำสอนของครูในชั้นไม่เพียงพอ ครูสังคมศึกษาจะค้นคว้าจากหนังสือเพียงสองสามเล่มประกอบการสอน ยึดแบบเรียนเป็นคัมภีร์ไม่ไค เพราะเป็นกรรพหุภคญคอยู่กับทค ในขณะทคโลกและสังคมเปลยนเปลงอยู่ตลอดเวลา ครูและนักเรียนจะตองทนคัวกับทเหตุการณรอบ ๆ คัวเสมอ สามารถประกุคคความรู ความเชวใจเกยวคกับเนือหาวิชาในหลักสูทร เพราะหลักสูทรวิชาสังคมศึกษาจะทันสมัย เพือสะท้อนให้เห็นการเปลยนเปลงปัจจุบันของโลก

จอห์น จาโรลิเมค (John Jarolimек 1967 : 1-2) ได้กล่าวถึงแนวทางที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาว่าต้องมีการฝึกทักษะที่สำคัญบางประการ ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ทักษะทางสังคม (Social Skills) เป็นทักษะที่จะช่วยให้คนอยู่ร่วมกัน และทำงานกับผู้อื่นได้ราบรื่น เช่นทักษะในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของตนเอง และผู้อื่น การรับผิดชอบหน้าที่ การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น เป็นต้น
2. ทักษะในการศึกษาและลักษณะนิสัยในการทำงาน (Study Skills and Work Habits) เป็นลักษณะในการค้นคว้าหาความรู้ เช่น ทักษะในการเก็บรวบรวมข้อมูล การอ่านป้ายประกาศ แผนผัง และแผนที่ การเขียนโครงร่าง การพูด การฟัง การอ่านและการรายงาน เป็นต้น
3. ทักษะในการทำงานกลุ่ม (Group Work Skills) เป็นทักษะในการทำงานกับผู้อื่น เช่น ทักษะในการวางแผนงาน การเป็นผู้นำ การแสดงความคิดเห็น การอภิปราย การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เป็นต้น
4. ทักษะทางปัญญา (Intellectual Skills) ได้แก่ ทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การคิดวิพากษ์วิจารณ์ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีเหตุผล เป็นต้น

จากแนวความคิดของสังคมศึกษาแนวใหม่ ได้ทำให้หลักสูตรสังคมศึกษาในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปหลายแนวทาง และแนวทางที่เป็นที่นิยมที่สุดก็คือ การชี้บ่งถึงมโนทัศน์และหลักการ ทั้งนี้ ในการสร้างเนื้อหาเพื่อการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสังคมศึกษาแนวใหม่ ซึ่ง จอห์น ไมเคิลลิส (John Michaelis อ้างถึง ใน สุขุมทิพย์ บุญสมบัติ 2526 : 14) ได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับแนวโน้มของวิชาสังคมศึกษา ตามแนวใหม่ ว่าควรมีเกณฑ์ดังนี้

การเปิดหลักสูตรไว้กว้าง
 กระบวนการสอนและพัฒนาค่านิยม
 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ ๆ
 กระบวนการคิดและการสืบสวนสอบสวน
 การตัดสินใจในฐานะที่เป็นพลเมือง
 ความรับผิดชอบและสิทธิหน้าที่ทางกฎหมาย
 การศึกษาค้นอาชีพและผู้นับถือ
 การศึกษาชาติพันธุ์
 สิทธิเท่าเทียมของสตรี
 การศึกษาระหว่างประเทศและระหว่างวัฒนธรรม
 การศึกษาเพื่ออนาคต

แนวความคิดดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับแนวความคิดของ โรเบิร์ต เพียร์สัน (Robert Pearson 1973 : 315) ที่ได้เสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ดังนี้ คือ

1. เปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชา และข้อเท็จจริงไปสู่แนวคิดแก้ปัญหาและค่านิยม
2. เปลี่ยนแปลงค่านิยมไปสู่การสอนที่เน้นทัศนคติ
3. เปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่แน่นอนตายตัวไปสู่แนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์
4. เปลี่ยนแปลงจากการสอนตามลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ไปเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง
5. เปลี่ยนแปลงการสอนค่านิยมไปสู่การค้นพบด้วยตนเอง

จากความคิดหลายแนวของนักการศึกษาหลายท่านนี้ อาจสรุปเป้าหมายสำคัญของการเรียนการสอนสังคมศึกษาแนวใหม่ เพื่อการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกันได้ดังนี้ คือ

1. เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหา จนเกิดมโนทัศน์ หลักการ และทฤษฎีที่ถูกต้อง
2. เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีค่านิยม ความเชื่อและเจตคติที่ถูกต้อง มีความรับผิดชอบต่อสังคม
3. เพื่อฝึกฝนให้ผู้เรียนมีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล มีทักษะในการคิด การเรียนรู้และทักษะทางสังคมควบคู่กันไป

1.1.2 วัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา หลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521

ถ้าพิจารณาจากแนวความคิดของสังคมศึกษาแนวใหม่แล้วจะเห็นได้ว่า วิชาสังคมศึกษาได้เปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิมเป็นอันมาก กล่าวคือ ได้มีการนำเอารายวิชาย่อย ๆ ในหมวดวิชาสังคมศึกษามารวมกัน และจัดเนื้อหาในลักษณะบูรณาการที่นำมโนทัศน์มาเป็นหลัก เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจความสัมพันธ์ของเนื้อหาในส่วนต่าง ๆ ตลอดจนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยคำนึงถึงการตอบสนองต่อความต้องการและความสนใจของผู้เรียนด้วย หลักสูตรสังคมศึกษาจึงควรเป็นหลักสูตรที่เปิดกว้างและควรจัดโปรแกรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจถึงสภาพของสังคมที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างถูกต้อง

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ข้อเสนอแนะในการจัดหลักสูตรสังคมศึกษาว่าควรมาจากข้อมูลหลายแหล่งควบคู่กัน

จรรยา คุ้มมี (2520 : 28-29) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการจัดหลักสูตรสังคมศึกษาดังต่อไปนี้

1. ให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรม และทางกายภาพของมนุษย์

2. ใหญ่เรียนมีเจตคติและพฤติกรรมอันพึงประสงค์ของสังคมและของประเทศไทย
3. ใหญ่เรียนมีทักษะในการแก้ปัญหา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

นาคยา ภัทรแสงไทย (2525 : 42-45) ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาว่า สามารถจัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. ความรู้ (Knowledge) คือ การแสวงหาและทำความเข้าใจในสาระต่าง ๆ ของข้อมูลและแนวคิด ซึ่งรูปแบบที่สำคัญของข้อมูลที่ศึกษาในวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วย ข้อเท็จจริง (Fact) ความคิดรวบยอด (Concept) ข้อสรุป (Generalization) และทฤษฎี (Theory)

2. ทักษะ (Skill) หมายถึง พัฒนาการด้านความสามารถเฉพาะอย่าง เพื่อให้สามารถใช้ความรู้ที่แสวงหามาได้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งทักษะที่สำคัญในวิชาสังคมศึกษาประกอบด้วย ทักษะด้านการคิด ทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคม

3. เจตคติ (Attitude) หมายถึง การแสวงหาพัฒนาการและการยอมรับในความเชื่อ ความสนใจและจุดหมายปลายทางของชีวิตเฉพาะอย่างได้

4. ค่านิยม (Value) หมายถึง การแสวงหาข้อตกลงร่วมกันที่จะใช้ยึดมั่นสำหรับการกระทำที่เหมาะสม ซึ่งค่านิยมที่สำคัญในการเรียนสังคมศึกษา ได้แก่ ค่านิยมร่วมในสังคมประชาธิปไตย การมีความรับผิดชอบและเป็นมิตรที่ดีต่อผู้อื่น

ดังนั้นการพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจึงเป็นการพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรอย่างครบถ้วน ทั้งด้านความมุ่งหมาย เนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนหนังสือเรียน หนังสืออ่านประกอบ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาอย่างแท้จริง จะเห็นได้ว่าหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบัน พยายามสร้างนักเรียนให้เป็นผู้ใฝ่รู้ โดยการนำเอาวิธีการของนักสังคมศาสตร์มาใช้คือ มุ่งไปในการศึกษาหาความรู้และรู้วิธีการที่จะหาความรู้ หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบัน เป็นหลักสูตรแบบบูรณาการหรือสหวิทยาการ (Interdisciplinary Curriculum) ซึ่งรวบรวมความรู้จากหลายสาขาวิชามาจัดเข้าเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ ครอบคลุมเนื้อหานี้หลักสูตรสังคมศึกษาจึงควรมาจากความรู้หลายแหล่งด้วยกัน ซึ่ง จรูญ คุณมี (2520 : 38-39) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของหลักสูตรสังคมศึกษาว่า ควรมาจากพื้นฐานต่อไปนี้

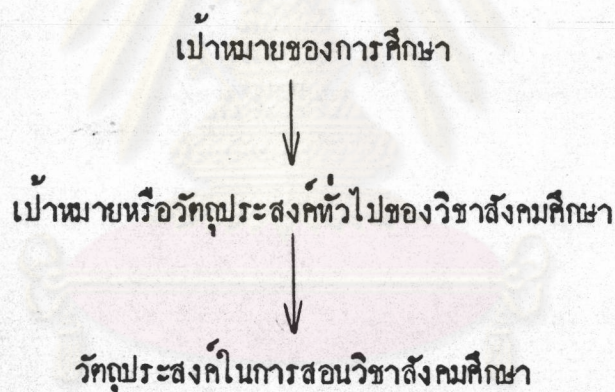
1. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Foundations) หมายถึง การพิจารณาหลักสูตรต่าง ๆ ที่เคยมีมาอยู่แล้วในเรื่องโครงสร้างจุดมุ่งหมาย ข้อดีข้อเสียผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรนั้น ๆ ย่อมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรใหม่เป็นอย่างมาก
2. พื้นฐานทางปรัชญา (Philosophical Foundations) การจัดทำหลักสูตรต้องยึดหลักความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของสังคม ซึ่งดูจากปรัชญาทั่วไป ค่านิยม อุดมคติ และอุดมการณ์ต่าง ๆ ของสังคม แต่ละยุคแต่ละสมัย เพื่อให้หลักสูตรสนองความต้องการของสังคมได้อย่างถูกต้อง
3. พื้นฐานทางจิตวิทยา (Psychological Foundations) การจัดทำหลักสูตรนอกจากจะต้องสนองความต้องการของสังคมแล้ว ยังต้องสนองความต้องการของผู้เรียนอีกด้วย ต้องนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ ดังนั้นพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนรู้การพัฒนาของผู้เรียน และอื่น ๆ จึงมีความจำเป็นมากในการพิจารณาความยากง่ายของเนื้อหา อุปกรณ์การเรียน ลักษณะประสบการณ์เพื่อให้เหมาะสมกับวัยและสมรรถวิสัยของผู้เรียน
4. พื้นฐานทางสังคม (Social Foundations) หมายถึง การพิจารณาความคิดรวบยอด และทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการรวมกลุ่มของมนุษย์เป็นสังคม และการสร้างวัฒนธรรมของมนุษย์ให้แก่สังคม โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างสถาบัน และดูจากกิจกรรมที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ
5. พื้นฐานวิชาชีพชั้นสูง (Professional Foundations) หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรที่สนองอาศัยผลจากการวิจัย ตลอดจนทฤษฎีต่าง ๆ ที่พิสูจน์ แล้วมาประกอบการพิจารณา

การกำหนดจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ (Objective) ของวิชาสังคมศึกษา มีความสำคัญมาก เพราะในการเรียนการสอนนั้น ถ้าครูได้ทราบจุดมุ่งหมายก่อนแล้วก็จะทำให้ครูได้ทราบว่า จะให้นักเรียนเรียนรู้อะไร มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในค่านิยมบ้างจึงจะสอดคล้องกับความต้องการของสังคมในขณะนั้น จากจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้นี้ ครูจะสามารถทราบได้ว่า ควรใช้กระบวนการเรียนการสอนอย่างไร และควรจะมีอุปกรณ์การสอนอะไรบ้างที่จะช่วยให้นักเรียนมีพัฒนาการมากขึ้น ทั้งนี้เพราะเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนให้มีพัฒนาการตามที่วัตถุประสงค์กำหนดไว้ ซึ่ง

เอ็ดวิน เฟนตัน (Edwin Fenton 1967 : 19-25) ได้กล่าวว่า

จุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาในการเตรียมให้นักเรียนเป็นพลเมืองที่ดีนั้น จะต้องสอนให้นักเรียน รู้จักคิด, ครูสังคมศึกษามีเพียงหน้าที่แนะนำให้นักเรียน รู้จักคิดและรู้จักการวิเคราะห์ห้วงสิ่งที่เป็นความจริงและขอเท็จจริง ขอบอกกับเหตุการณ์ตลอดจนกระตุกและส่งเสริมให้ผูเรียนสามารถในการที่จะนำข้อมูลที่ไดไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการตัดสินใจอย่างฉลาด เพื่อสามารถปรับปรุงตัวเองกับสังคมใหญ่ในอนาคตได้

ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาและการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ซึ่งวัตถุประสงค์ทั่วไปของการสอนสังคมศึกษา จำเป็นต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาอันเป็นแม่บทด้วย ความสัมพันธ์ของเป้าหมายของการศึกษา เป้าหมายของวิชาสังคมศึกษา และวัตถุประสงค์ในการสอนสังคมศึกษามีดังนี้

ดังนั้นวัตถุประสงค์ของหลักสูตรจึงควรมีดังนี้

1. เพื่อเตรียมผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ
2. เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาติให้แก่ผู้เรียนและให้ผู้เรียนเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมชาติอื่น ๆ
3. เพื่อฝึกฝนและพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล
4. เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจ ระบบสภาพของสังคมและเศรษฐกิจตลอดจนปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

5. เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานทางสังคมศาสตร์ ซึ่งครอบคลุมแนวคิดทางรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์

ในทำนองเดียวกันวัตถุประสงค์ทั่วไปหรือเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษาก็จะต้องมีองค์ประกอบดังกล่าวด้วย ซึ่ง จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1978 : 13-15) ได้เสนอแนะไว้ว่าวัตถุประสงค์โดยทั่วไปของวิชาสังคมศึกษาควรมีดังนี้

1. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามฐานะ หน้าที่ของพลเมืองดีและมีประสิทธิภาพซึ่งพร้อมด้วยค่านิยมของการยกย่อง ความเป็นเอகิบุคคล ความเสมอภาค ความยุติธรรม และความยุติกันดี
2. เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจในการกระทำต่อกันและความสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ของกลุ่มคนในสังคม โดยการศึกษาข้อมูล มโนทัศน์และหลักการทางกานสังคมศาสตร์
3. เพื่อให้รู้จักกระบวนการคิด กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการสืบสอบและกระบวนการพัฒนาค่านิยม
4. เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์ทักษะการทำงานเป็นกลุ่มที่เหมาะสมตามความสามารถของตน
5. เพื่อพัฒนาทักษะและเจตคติที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้
6. เพื่อให้มีความเข้าใจและสามารถแสดงออกถึงค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับสังคม และที่เป็นของตนเอง
7. เพื่อให้มีความสามารถในการร่วมทำกิจกรรมเป็นกลุ่มในสังคมได้

จากเป้าหมายทางการศึกษาและเป้าหมายของวิชาสังคมศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นว่ามีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 และวัตถุประสงค์ทั่วไปของการจัดหลักสูตร สังคมศึกษา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ตามลำดับดังนี้

ความมุ่งหมายทางการศึกษาจากแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 หมวดที่ 1

ตามนัยแห่งแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ การศึกษาเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันตลอดชีวิต เพื่อมุ่งสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถ ดำรงชีวิต และทำประโยชน์แก่สังคม โดยเน้นการศึกษา เพื่อสร้างเสริมความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคง ความผาสุกร่วมกันในสังคมไทย เป็นประการสำคัญ ความมุ่งหมายของการศึกษามีดังนี้

1. ให้มีความเคารพในสิทธิและหน้าที่ของตนเองและของผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีความเคารพ และปฏิบัติตามกฎหมาย ศาสนาและหลักธรรม
2. ให้มีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
3. ให้มีความรับผิดชอบต่อชาติ ต่อท้องถิ่น ต่อครอบครัวและต่อตนเอง
4. ให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกันและการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ มีความรักชาติตระหนักในความมั่นคงปลอดภัยของชาติ และการมีส่วนร่วมในการป้องกันประเทศ
5. ให้มีความยึดมั่นและยกย่องความเสมอภาค ความสุจริตและความยุติธรรม
6. ให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีสุขภาพและอนามัยสมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ
7. ให้มีความขยันหมั่นเพียร มีความสามารถในการประกอบอาชีพและการใช้จ่าย ใช้จ่ายอย่างประหยัด ตลอดจนการร่วมมือกันประกอบกิจการและธุรกิจต่าง ๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย
8. ให้มีความสามารถในการคิดต่อทำความเข้าใจและร่วมมือซึ่งกันและกัน รู้จักการแสวงหาความจริง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยสติปัญญาและโดยสันติวิธี
9. ให้มีความรู้ ความเข้าใจและเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรของประเทศ

สำหรับจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาหลักสูตร ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 มีดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. เพื่อให้มีความรักชาติ มีความสามัคคีในชาติ มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ในผลงานอันดีเด่นของคนไทย รู้จักขำรงรักษาไว้ซึ่งเอกราช และรู้จักรักษาแบบอย่างวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ที่งดงามของชาติ
3. เพื่อเสริมสร้างให้มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มีคุณธรรมประจำใจและมีคุณสมบัติทาง ๆ อันพึงประสงค์ของสังคมไทย
4. เพื่อเสริมสร้างให้มีความรู้และความเข้าใจพื้นฐานในการพัฒนาสร้างสรรค์ และแก้ปัญหาในด้านสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีโดยอาศัยคุณธรรม และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นปัจจัยสำคัญ
5. เพื่อเสริมสร้างบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบและความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในชุมชน ในประเทศและในประชาคมโลก
6. เพื่อให้เกิดความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นของตน ตลอดจนเห็นคุณค่า มีความรับผิดชอบต่อ รวมทั้งให้ตระหนักถึงการอนุรักษ์ และพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

จากการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมาเป็นหลักสูตรชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 นี้ กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปกรรม สังคมวิทยา ประชากรศึกษาและสิ่งแวดล้อม เศรษฐศาสตร์ ทั้ง 7 วิชา ในกลุ่มวิชานี้ ได้กำหนดอยู่ภายใต้หัวข้อเรื่องเดียวกัน คือ

- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ประเทศของเรา
- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เพื่อนบ้านของเรา
- ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง โลกของเรา

ทั้งนี้เพื่อให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียน จึงกำหนดเนื้อหาจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวออกไปหาสิ่งที่อยู่ไกลตัวตามลำดับ และเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ มีความเข้าใจพื้นฐานในวิชาสังคมศึกษา ได้ดีและแจ่มชัดยิ่งขึ้น

1.2 วรรณคดีคำแม่โน้ตค้นสังคัมศึกษา

1.2.1 ความหมายและความสำคัญของมโนทัศน์สังคัมศึกษา

มโนทัศน์ (Concept) มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน เช่น สังข์ป์ มโนเมติ ความคิดรวบยอด มโนภาพและมโนทัศน์ มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า Concept ไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้ ชวรัชย์ ชัยจิรฉายกุล (2523 : 42) กล่าวว่า นักการศึกษาและนักภาษาศาสตร์ของไทยได้พยายามหาคำแปลให้กระชับ และมีความหมายตรงกับคำว่า Concept ให้มากที่สุด จึงมีคำว่า สังข์ป์และมโนทัศน์เกิดขึ้น ฉะนั้นคำว่า ความคิดรวบยอด สังข์ป์และมโนทัศน์ จึงเป็นคำที่แปลมาจาก Concept ทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่ามีคำหลายคำที่แปลความหมายมาจากคำว่า Concept แต่การวิจัยครั้งนี้ใช้คำว่า มโนทัศน์ เพื่อให้สอดคล้องกับชื่อเรื่องที่ทำการศึกษา ได้มีผู้ให้ความหมายของมโนทัศน์ไว้หลายท่านเช่น

สุนทร สุนันท์ชัย (2514 : 180) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

คำว่า มโนภาพ (Concept) หมายถึง ความรู้อย่างชัดเจนสมบูรณ์ว่า วัตถุปรากฏการณ์ และสถานะต่าง ๆ ที่อยู่ในพวกเดียวกันนั้น มีสมบัติอะไรร่วมกันบ้าง

จรรยา คุณมี (2520 : 138-139) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ความคิดรวบยอด (Concept) หมายถึง การรู้จัก เรื่องใดเรื่องหนึ่ง วัตถุใดวัตถุหนึ่ง จนสามารถจำแนกพวกได้ว่า พวกอะไรอยู่ในพวกอะไร และเรื่องนั้น สิ่งนั้น วัตถุนั้น ควรมีคุณลักษณะอย่างไร ทำอะไรได้บ้าง

พนัส หันนาคินทร์ (2520 : 87-88) ได้กล่าวถึงความหมายของ Concept ไว้ดังนี้

ความคิดรวบยอด หมายถึง นามธรรมหรือความคิดโดยทั่วไปที่รวบรวมได้จากกรณีเอกเทศทั้งหลาย (A concept is an abstraction, - an idea generalized from particular cases) ทั้งนี้ย่อมจะมีความหมายต่อไปว่าในการที่จะสร้างมโนทัศน์นั้นผู้สร้างจะต้องไประดมการพบจากกรณีเอกเทศมากพอ และยิ่งประสบการณ์มีความแจ่มชัด

เพียงใด มโนทัศน์สร้างขึ้นมาย่อมจะแจ่มชัดขึ้นเพียงนั้น

อาคม จันทสุนทร (2522 : 47) ได้กล่าวถึงความหมายของมโนทัศน์ ดังนี้

คือ ความคิด ความเข้าใจที่สรุปรวมเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งอันเกิดจากการได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือเรื่องนั้นหลาย ๆ อย่าง หลาย ๆ แบบ แล้วได้ใช้คุณลักษณะของสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้นมาจัดเป็นพวก ให้เกิดความเข้าใจโดยสรุปรวมในสิ่งนั้นหรือเรื่องนั้น

ชัยพร วิชาวุธ (2526 : 1) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ว่า

มโนทัศน์ หมายถึง ความคิดเกี่ยวกับประเภทของสิ่งต่าง ๆ ตามความเข้าใจของแต่ละคน เช่น เข้าใจว่าสิ่งของลักษณะใด เรียกว่า ของแข็ง สิ่งของใดเรียกว่าสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิตลักษณะใดเรียกว่า แมว คนลักษณะใดเรียกว่า วิศวกร การกระทำลักษณะใดเรียกว่า หวานขาว การกระทำลักษณะใดเรียกว่า เกรงใจ ตลอดจนความคิดลักษณะใด เรียกว่า พุทธศาสนา ความคิดลักษณะใดเรียกว่า วัตถุนิยม

ฟิลลิป ลอว์เรนซ์ ฮาวิมาน (Phillip Lawrence Harriman 1947 : 80)

ให้ความหมายของ มโนทัศน์ไว้ว่า

มโนทัศน์ คือ แนวความคิดในการสัมพันธ์สิ่งของประสบการณ์หรือสถานการณ์ โดยอาศัยประสบการณ์เดิม เพื่อใช้ในการรวมหรือแยกประเภทสิ่งของประสบการณ์หรือสถานการณ์นั้น

จอห์น พี เคอเซคโก (John P. DeCecco 1968 : 388) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ ไว้ว่า

มโนทัศน์ (Concept) หมายถึง ชั้นของสิ่งเร้าที่มีคุณลักษณะสามัญร่วมกัน สิ่งเร้านี้มักจะเป็นวัตถุ เหตุการณ์ บุคคล เราจะเรียกสิ่งเร้านี้โดยตั้งชื่อ เช่น หนังสือ สงคราม นักเขียน สาวสวย ครูที่อุทิศตน ยาหลอนประสาท ซึ่งสิ่งเร้านี้จะจัดเป็นชั้น สิ่งเร้าบางอย่างไม่เป็นมโนทัศน์ เช่น อลิซซาเบท เทเลอร์ นางสาว เพค (ซึ่งเป็นครูสอนอนุบาล) หนังสือสงครามและสันติภาพ (ของ ทุอลสตอย) สงครามเวียดนาม สงครามคอกกุกหลาย ซึ่งเป็นเพียงสิ่งเร้า ไม่ใช่ชั้นของสิ่งเร้า

แบร์รี เค. เบเยอร์ (Barry K. Beyer 1971 : 111) ได้ให้ความหมายของ
มโนทัศน์ไว้ว่า

มโนทัศน์ (Concept) หมายถึง มโนภาพของสิ่งต่างที่เกิดขึ้นในสมอง

คาร์เตอร์ วี. กูด (Carter V. Good (ed) 1973 : 118) ได้ให้
ความหมายของมโนทัศน์ไว้ 3 ประการ คือ

1. ความคิด หรือสัญลักษณ์ของส่วนประกอบหรือลักษณะรวมที่สามารถแยกออกเป็น
กลุ่มเป็นประเภทได้
2. สัญลักษณ์เชิงความคิดทั่วไป หรือเชิงนามธรรมที่เกี่ยวกับสถานการณ์ กิจกรรม
หรือวัตถุ
3. ความคิด ความเห็น หรือมโนภาพ

เอ็ดการ์ บี. เวสเลย์ และสแตนเลย์ พี. รอนสกี (Edgar B. Wesley and
Stanley P. Wronski 1973 : 96) ได้ให้ความหมายของมโนทัศน์ ไว้ว่า

มโนทัศน์ หมายถึง ประเภทของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะนามธรรมที่แสดงให้เห็นถึง
ลักษณะทั้งหมดของประเภทรูปหรือชั้นเฉพาะอย่างของวัตถุหรือความคิดต่าง ๆ

จากการที่นักการศึกษาหลาย ๆ ท่านได้ให้ความหมายไว้นั้นพอจะสรุปได้ว่า มโนทัศน์
นั้น หมายถึง องค์ประกอบทั้งหมดที่ประกอบกันเป็นประเภทเฉพาะของสิ่งของหรือความคิด แล้ว
จำแนกออกเป็นหมวดหมู่ต่าง ๆ โดยอาศัยความแตกต่าง ความคล้ายคลึงกัน หรือประสบการณ์
ของผู้เรียน และถ้ามโนทัศน์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกันมาสัมพันธ์กันจะทำให้เกิดเป็น
ความรู้ในระดับที่สูงกว่าข้อเท็จจริงและมโนทัศน์ นักการศึกษาได้ให้ความหมายของความสัมพันธ์
ระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดข้อสรุปหรือหลักการไว้ดังนี้

ความหมายของหลักการ (Generalization)

หลักการ เป็นความรู้ในวิชาสังคมศึกษาที่สูงกว่าข้อเท็จจริงและมโนทัศน์ ซึ่งมีผู้ให้
ความหมายของหลักการไว้หลายท่าน ดังนี้

นาคยา ภัทรแสงไทย (2525 : 119) ได้ให้ความหมายของหลักการ ดังนี้

ข้อสรุป (Generalization) หมายถึง การเรียนรู้ ความคิด รวบรวมยกในระดั
สูงสุด เพราะระบบความคิดรวมยกก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างความคิดรวมยกต่าง ๆ

ลาวัญญ์ วิทยาวุฑฒิกุล (2526 : 14) ได้ให้ความหมายของหลักการว่า

หลักการ หมายถึง ความสัมพันธ์ หรือแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง
มโนคติ ตั้งแต่สองมโนคติขึ้นไป อันเป็นผลสรุปจากการใช้กระบวนการคิด วิเคราะห์เปรียบเทียบ
เทียบภาคิงข้อมูลและมโนคติต่าง ๆ

คาร์เตอร์ วี กูค (Carter V. Good (ed) 1973 : 231) ได้ให้
ความหมายของหลักการไว้ ดังนี้

หลักการ คือ กระบวนการในการจัดข้อสรุปที่สามารถประยุกต์กับชั้นหรือกลุ่มของข้อมูล
หรือสถานการณ์บนพื้นฐานของตัวอย่างเฉพาะจำนวนหนึ่งหรือข้อความแสดงข้อสรุปที่ได้สรุปไว้ใน
ลักษณะดังกล่าว

เอ็ดการ์ บี เวสเลย์ และ สแตนเลย์ พี รอนสกี (Edgar B. Wesley and
Stanley P. Wronski 1973 : 104) ได้ให้ความหมายของหลักการ ดังนี้

หลักการ คือ คำกล่าวที่เป็นไปในลักษณะของกฎที่บ่งถึงความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริง
หรือมโนทัศน์ตั้งแต่สองมโนทัศน์ขึ้นไปอันลำดับขึ้นจากมโนทัศน์ที่ง่าย ๆ ไปจนถึงมโนทัศน์ที่มีความ
ซับซ้อน เข้าใจยาก หลักการมีประโยชน์ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อเท็จจริงที่รวบรวม
ได้กับข้อมูลที่มีการจัดระบบเป็นอย่างดี โดยที่เราไม่ต้องกลับไปอ่านประโยคเดิมซ้ำอีก ดังนั้น
หลักการจึงเป็นการย่อความรู้ที่เราสั่งสมไว้ ตลอดระยะเวลาของประสบการณ์ ซึ่งช่วยให้
เราวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ได้ควย

ปัจจุบันเรายอมรับความสำคัญของการสอนให้นักเรียนเกิดการ เรียนรู้มโนทัศน์
(Concept) และหลักการ (Generalization) เพราะการที่นักเรียนมีมโนทัศน์ในเรื่องที่
เรียนแล้ว ย่อมจะทำให้หลกสิ่งที่จะต้องจกจ่ารายละเอียดลงไ้มาก การที่มีมโนทัศน์ในเรื่องที่

เรียนก็เป็นการแสดงว่าผู้เรียนมีความเข้าใจในเรื่องนั้นอย่างแน่ชัด มีความเข้าใจอย่างมีระบบ และสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาหรือสามารถเข้าใจสภาพความเป็นไปในสังคมได้

กวยเหตุนี้ มโนทัศน์และหลักการจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการการศึกษาในวิชาสังคมศึกษา ซึ่ง นาทยา ภัทรแสงไทย (2525 : 104-105) ได้กล่าวถึงความสำคัญของมโนทัศน์และหลักการ สรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมการเรียนรู้ ความคิดรวบยอดในวิชาสังคมศึกษา ช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถจักทำสิ่งแวคล้อมิให้งายและมีมาตรฐานขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เรียนอย่างมีความหมาย และความเที่ยงตรงใ้งายและชัดเจนยิ่งขึ้น

2. มโนทัศน์ ในวิชาสังคมศึกษาช่วยให้ความสามารถในการสร้างสื่อสารติดต่อก และความเข้าใจความเป็นจริงของสังคมมากขึ้น เพื่อนำความคิดรวบยอดนี้ไปสัมพันธ์กับความคิดรวบยอดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเนื่องกัน

3. มโนทัศน์ ในวิชาสังคมศึกษาช่วยให้ผู้เรียนมีอิสระในการคิด และแสดงความคิดเห็นจากสิ่งที่จำกัดไปยังสิ่งเฉพาะอย่าง ทำให้สามารถคิดและเรียนรู้จากสิ่งที่ป็นนามธรรมได้ในรูปของรูปธรรม

ลาวัญย์ วิทยาอุทธิกุล (2526 : 16-19) ได้กล่าวถึงความสำคัญของมโนทัศน์และหลักการในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งมีบทบาทและความสำคัญทั้งต่อขบวนการเรียนรู้ที่ได้มาจากการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. ช่วยให้การเรียนรู้ทางสังคมมีความหมายต่อการนำไปใช้ในการดำรงชีวิต รู้จักคิดวิเคราะห์ สรุป และสามารถตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

2. มโนทัศน์ช่วยข่นย่อ สรุป หรือช่วยลดความซับซ้อนของประสบการณ์ หรือสิ่งแวคล้อมิให้ข่นย่อลง ช่วยการเรียนรู้จัก ระบุรายละเอียด แยกแยะ จักกลุ่ม ของสิ่งเหล่านั้น โดยเอามโนทัศน์เป็นหลักหรือจุดเริ่มในการทำความเข้าใจ โดยอาศัยกระบวนการทางปัญญาเพื่อให้ประสบการณ์หรือสิ่งแวคล้อมิเหล่านั้นอยู่ในสภาพที่เข้าใจได้

3. ในการเรียนรู่มโนทัศน์ก่อให้เกิดการพัฒนาความสามารถในทางทักษะต่าง ๆ รู้จักคิด วิเคราะห์ เปรียบเทียบ ซึ่งนำไปสู่การแสวงหาความรู้โดยวิธีการสืบสอบด้วยตนเอง

เพราะผู้เรียนจะไข่มโนทัศน์ที่มีอยู่แล้ว ทำความเข้าใจกับสิ่งที่ค้นพบใหม่ ซึ่งโดยวิธีการนี้ ผู้เรียนจะเกิดพัฒนาหรือเรียนรู้มโนทัศน์ใหม่ด้วย

4. หลักการมีส่วนช่วยให้มีวิธีการที่จะอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล หรือ มโนทัศน์ที่สะสมไว้ในลักษณะที่เป็นระเบียบและมีระบบเป็นอย่างไร ทำให้มองเห็นการสรุปเรื่องราวจำนวนมาก ในรูปของการย้อน และแสดงความสัมพันธ์ชัดเจนว่าเป็นเหตุผลแก่กัน ทั้งในลักษณะเงื่อนไข เป็นต้นเหตุ ปลายเหตุหรือผล หรือแตกต่างคล้ายคลึงในเชิงปริมาณ

5. มโนทัศน์และหลักการ มีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องช่วยในการพัฒนาเนื้อหา หรือรายละเอียดของวิชาหรือโปรแกรมสังคมศึกษาและหลักสูตร เมื่อได้มีการกำหนดมโนทัศน์ และหลักการในวิชาสังคมศึกษาสำหรับแต่ละระดับชั้นแล้ว ย่อมทำให้การพัฒนาเนื้อหา ทั้งแต่ การเลือกสรร การเรียบเรียง การจัดลำดับไว้ในหลักสูตร โปรแกรมและจัดวัสดุสาร การเรียนการสอน ใ้ได้ง่ายขึ้นและมีระบบ เป็นแหล่งความรู้เพื่อการเรียนรู้แบบสืบสวนสอบสวนที่ดี สำหรับนักเรียนได้

6. หลักการในวิชาสังคมศึกษา เป็นแกนสำคัญสำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพราะหลักการใดหลักการหนึ่งที่สัมพันธ์กัน และได้รับการคัดเลือกไว้จะแนะแนวทางให้ทราบถึง ลักษณะ และประเภทของกิจกรรม หรือการใช้กระบวนการคิดเพื่อพัฒนามโนทัศน์และหลักการ ทำให้ทราบว่าวิธีการใด วัสดุสารข้อมูลใด และกิจกรรมใดเหมาะสมต่อการพัฒนามโนทัศน์ที่สุด การวัดประเมินผลพัฒนาการของนักเรียนก็อาจทำได้โดยพิจารณาจากความเหมาะสมของวิธีการ กิจกรรมการเรียนการสอน จากข้อพากพิงหรืออ้างอิง และจุดเน้นในหลักการนั้นได้

หลักการเป็นการเรียนรู้ที่จะไปถึงจุดหมายปลายทาง ซึ่งเป็นการสรุปความรู้ออกมา เป็นแนวคิดในรูปของความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์หลายมโนทัศน์ ซึ่งถ้าหากการสรุปหลักการแล้ว ความรู้ที่ได้มาก็จะสิ้นสุดไม่สามารถแสวงหาต่อไปได้ และจะไม่เกิดมโนทัศน์ใหม่ขึ้นมาอีก

พนัส หันนาคินทร์ (2526 : 97) ได้กล่าวถึงความสำคัญของมโนทัศน์และหลักการ ที่มีต่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

มโนทัศน์เป็นเครื่องมืออันซับซ้อนที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อทำให้เกิดความสามารถที่จะ เข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การสร้างมโนทัศน์ในวิชาทางสังคมศาสตร์ หรือสังคมศึกษาก็เปรียบเทียบได้เช่นเดียวกับการสร้างกฎเกณฑ์ในทางคณิตศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์

นั่นเอง โดยเหตุนี้ถ้ามีมโนทัศน์ที่ไม่แจ่มชัดหรือไม่ถูกต้อง จึงมักจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาด ตรงกันข้ามกับการสร้างมโนทัศน์ที่ถูกต้องและแจ่มชัดก็ย่อมนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ ได้กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

1.2.2 ประเภทของมโนทัศน์และหลักการในวิชาสังคมศึกษา

แมร์รี เบเยอร์ (Barry Bayer 1971 : 111-130) กล่าวว่า มโนทัศน์สำคัญในวิชาสังคมศึกษาที่สามารถนำมาเป็นวัตถุประสงค์ และเครื่องมือสำหรับการเรียนการสอนในหลักสูตรสังคมศึกษาแนวใหม่ ได้มีดังนี้

1. มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับขบวนการหรือมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการ (Methodological Concepts) เช่น การทดสอบสมมติฐาน (Hypothesis Testing) การอนุมาน (Deducing) การสรุปหลักการ (Generalizing) สาเหตุ (Causation) การวิเคราะห์ (Analysis) และการตีความ (Interpretation)
2. มโนทัศน์ที่เป็นจริง (Substantive Concepts) ได้แก่ อำนาจ (Power) ความขาดแคลน (Scarcity) การเปลี่ยนแปลง (Change) ความขัดแย้ง (Conflict) และกลุ่ม (Group)
3. มโนทัศน์เกี่ยวกับค่านิยม (Value Concepts) ได้แก่ การปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมใค้ชนชนหนึ่ง (Empathy) เกียรติภูมิของแต่ละบุคคล (The Dignity of Individuals) ความซื่อสัตย์ (Loyalty) และค่านิยม (Value) ทิศนคติ (Attitudes)
4. มโนทัศน์เชิงวิเคราะห์ (Analytical Concepts) ได้แก่ การตัดสินใจ (Decision making) ผลประโยชน์เปรียบเทียบ (Comparative Advantage) บทบาท (Role) ภูมิประเทศ (Landscape) ตลาด (Market) การแจกแจงพื้นที่ (Area-distribution) การเปลี่ยนแปลง (Change) การแก้ไขความขัดแย้ง (Resolution of conflict) และความเป็นผู้นำ (Leadership)

นอกจากนี้ แมร์รี เบเยอร์ (Barry Bayer) ได้เสนอมโนทัศน์ที่สำคัญ ๆ ที่ได้จากผลงานวิจัยของ เอควิน เฟนตัน (Edwin Fenton) ที่มหาวิทยาลัย คาร์เนกี เมลลอน (Fenton's Project at Carnegie-Mellon University) ดังนี้

1. เป็นมโนทัศน์พื้นฐานซึ่งจะเป็นโครงสร้างของมโนทัศน์ในกลุ่มที่ 2
2. เป็นมโนทัศน์เชิงวิเคราะห์ที่มีขอบเขตกว้างขวาง

มโนทัศน์เชิงวิเคราะห์ที่ได้คัดสรรแล้ว (Selected Analytical Concepts)

	ภูมิศาสตร์	เศรษฐศาสตร์	รัฐศาสตร์	สังคมวิทยาและ มนุษยวิทยา
กลุ่มที่ 1	<p>ถิ่นฐาน ที่ตั้ง</p> <p>กราฟ สถิติ ข้อมูล</p> <p>อาณาเขต</p> <p>ทรัพยากร</p> <p>ภูมิประเทศ</p> <p>การเชื่อมโยง</p>	<p>ราคา</p> <p>มีค่า</p> <p>เงิน</p> <p>ผู้ผลิต</p> <p>ผู้บริโภค</p> <p>สินค้า</p> <p>บริการ</p>	<p>รัฐ</p> <p>กฎหมาย</p> <p>มติยินยอม</p> <p>นิติบัญญัติ</p> <p>การบริหาร</p> <p>ตามกฎหมาย</p>	<p>บทบาท</p> <p>สถานภาพ</p> <p>ปทัสถาน</p> <p>ครอบครัว</p> <p>กลุ่ม</p> <p>ชนชั้น</p>
กลุ่มที่ 2	<p>การแจกแจงพื้นที่</p> <p>การเชื่อมโยงระหว่าง พื้นที่</p> <p>การปฏิสัมพันธ์</p>	<p>ความขาดแคลน</p> <p>ตลาด</p> <p>การแบ่งสรร</p> <p>การผลิต</p>	<p>การตัดสินใจ</p> <p>ความเป็นผู้นำ</p> <p>ความเป็นพลเมือง</p>	<p>การเปลี่ยนแปลง</p> <p>ทางวัฒนธรรม</p> <p>การปรับตนให้เข้ากับ</p> <p>วัฒนธรรมโค</p> <p>วัฒนธรรมหนึ่ง</p> <p>การกลมกลืน</p>

มโนทัศน์จากหลายสาขาวิชาด้วยกัน (Multidisciplinary Concepts) ! ักแก้

การเปลี่ยนแปลง

สถาบัน

ระบบ

อุกมคติ

ผลประโยชน์เปรียบเทียบ

การพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ความขัดแย้ง

เหตุและผล

ศูนย์หลักสูตรสังคมศึกษาของมหาวิทยาลัยซีราคิวส์ (The Social Studies Curriculum Center at Syracuse อ้างถึงใน เอ็ดการ์ บี เวสเลย์ และสแตนเลย์ ที่ รอนสกี 1973 : 97-98) ได้เสนอแนะโน้ตสำคัญในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งใช้เป็นแนวทางการสร้างหลักสูตรสำหรับหนังสือเรียนและคู่มือการสอนวิชาสังคมศึกษา ดังนี้

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งที่¹เป็นจริงและจำเป็น (Substantive Concepts) ได้แก่

อำนาจอธิปไตย (Sovereignty)	ข้อมูลและผลิตภัณฑ์ (Input and Output)
ข้อขัดแย้ง (Conflict)	การออม (Saving)
ลักษณะการเป็นอุตสาหกรรมและการเป็นเมือง (The Industrialization Urbanization Syndrome)	เศรษฐกิจการตลาด (The Modified Market Economy)
ความเป็นไปได้ในทางโลก (Secularization)	การตั้งหลักแหล่ง (Habitat)
การประนีประนอมและการปรับตัว (Compromise and Adjustment)	วัฒนธรรม (Culture)
ผลประโยชน์เปรียบเทียบ (Comparative Advantage)	สถาบัน (Institution)
อำนาจ (Power)	การควบคุมทางสังคม (Social Control)
ความขาดแคลน (Scarcity)	การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change)
	การปฏิสัมพันธ์ (Interaction)
	จริยธรรมและทางเลือก (Morality and Choice)

2. มโนทัศน์เกี่ยวกับค่านิยม (Value Concepts) ได้แก่

ศักดิ์ศรีของมนุษย์ (Dignity of Man)	รัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของประชาชน (Government by Consent of The Governed)
การทำคนให้ผสมผสานกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง (Empathy)	เสรีภาพและความเสมอภาค (Freedom and Equality)
ความซื่อสัตย์ (Loyalty)	

3. มโนทัศน์เกี่ยวกับวิธีการ (Concepts of Method) แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

ได้แก่

3.1 กฎเกณฑ์และสหวิทยาการ (Disciplinary and Interdisciplinary)

ได้แก่

วิธีการทางประวัติศาสตร์และความคิดเห็น (Historical Method and Point of View)

วิธีนัยเชิงภูมิศาสตร์ (The Geographic Approach)

เหตุและผล (Causation)

- 3.2 เทคนิคและลักษณะของวิธีการ (Techniques and Aspects) ได้แก่
- การสังเกต จักประเภทและประเมินผล (Observation, Classification and Measurement)
  - การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ (Analysis and Synthesis)
  - การถามและการตอบ (Questions and Answers)
  - ความเป็นปรนัย (Objectivity)
  - การสืบเสาะ (Skepticism)
  - การตีความ (Interpretation)
  - การประเมินผล (Evaluation)
  - การหาหลักฐาน (Evidence)

เจมส์ เอ แบงส์ (James A. Banks 1977 : 89) ได้เสนอโมทัศน์ทางสังคม-ศาสตร์ที่มีการจัดระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นโครงสร้างของโมทัศน์และหลักการต่าง ๆ ดังนี้

มานุษยวิทยา	ประวัติศาสตร์	จิตวิทยา
วัฒนธรรม	การเปลี่ยนแปลง	อัตถิโมทัศน์
องค์ประกอบด้านวัฒนธรรม	ความขัดแย้ง	แรงจูงใจ
ความซับซ้อนทางวัฒนธรรม	การปฏิบัติ	การรับรู้
การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม	ชาตินิยม	ความคับข้องใจ
ขอบเขตของวัฒนธรรม	อารยธรรม	ทัศนคติ
การกระจายทางวัฒนธรรม	การสำรวจ	
การกลมกลืนทางวัฒนธรรม	อคติทางประวัติศาสตร์	
ชาติพันธุ์		
ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม		
วัฒนธรรมสากล		

เศรษฐศาสตร์	รัฐศาสตร์	สังคมวิทยา
ความขาดแคลน	การควบคุมทางสังคม	สังคมประเพณี
การฉ้อโกง	รัฐ	บทบาท
สินค้าและการบริการ	อำนาจ	ปทัสถาน
การพึ่งพาซึ่งกันและกัน	กฎหมาย	การอนุมัติ
การแบ่งประเภทของแรงงาน	อำนาจหน้าที่	ค่านิยม
การแลกเปลี่ยน	กลุ่มผลประโยชน์	สถานภาพ
การหมุนเวียนของรายได้	สังคมประเพณีทางการเมือง	สถาบัน
	วัฒนธรรมทางการเมือง	ชุมชน
	ระบบการเมือง	สังคม
		การพึ่งพาซึ่งกันและกัน

ภูมิศาสตร์

ที่ตั้ง

อาณาเขต

การปฏิสัมพันธ์

รูปแบบของสังคมเมือง

โครงสร้างภายในเมือง

การเข้าใจเกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม

นอกจากนี้ยังมีโน้ตพื้นฐานที่ได้จากหลักการทางสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นโน้ตค้นแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary Concepts) ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถพิจารณาปัญหาที่เกี่ยวข้องของหลายวิชาได้ เช่น เมืองใหญ่ สันติภาพระหว่างประเทศ หรือความยากจน ซึ่งมีโน้ตค้นแบบสหวิทยาการนี้ปรากฏในหลักสูตรสังคมศึกษาของ ทามา (The Taba Social Studies Curriculum อ้างถึงใน เจมส์ เอ แบงค์ส James A. Banks 1977 : 90)

ได้แก่

สาเหตุ
 ความขัดแย้ง
 ความร่วมมือ
 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม
 ความแตกต่าง
 การพึ่งพาซึ่งกันและกัน
 อำนาจ
 การควบคุมทางสังคม
 จารีตประเพณี
 ค่านิยม

หลักการสำคัญในวิชาสังคมศึกษา

หลักการ (Generalizations) สามารถนำมาจัดประเภทได้ตามขอบเขตและสถานการณ์ที่นำไปใช้ ซึ่ง เจมส์ เอ แบงก์ (James A. Banks 1977 : 99-103) ได้แสดงให้เห็นถึงการจัดระดับของหลักการไว้ดังนี้

1. หลักการระดับสูง (High-order Generalizations) หลักการเหล่านี้มีความเป็นสากลในการนำไปใช้คือ ใช้ได้กับทุกคนทุกเวลา หลักการของระดับสูงสุดมักเรียกว่า กฎ (Laws) หรือ กฎข้อบังคับ (Principles)

ตัวอย่างเช่น : การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อวิธีการที่มนุษย์ปฏิบัติ เพื่อสนองความต้องการของตน

2. หลักการระดับกลาง (Intermediate-level Generalizations) หลักการเหล่านี้นำไปใช้กับภูมิภาคต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก วัฒนธรรมหรือยุคประวัติศาสตร์

ตัวอย่างเช่น : ชาวอเมริกันผู้อพยพออกจากทะเลแคริบเบียนออกไปสู่ทิศตะวันตกระหว่างศตวรรษที่ 18 และ 19 ได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่เข้ากับการดำเนินชีวิตในเขตชายแดน

3. หลักการระดับต่ำ (Low-order Generalizations) หลักการเหล่านี้ขึ้นอยู่กับข้อมูล จากเพียงตัวอย่าง 2-3 ตัวอย่าง เช่น กลุ่มเมืองต่าง ๆ ในภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง ตัวอย่าง เช่น : ความชื้นที่มีปริมาณมากที่รวมตัวกันในฤดูที่มีอากาศอบอุ่นเป็นระยะเวลายาวนานทำให้เกิดสภาวะที่กักการปลุกองุ่นในอาณาเขตแถบอาวซานฟรานซิสโก และตามชายฝั่งทางคานทิสใต้ของทะเลสาบอีร์

จากระดับต่าง ๆ ของหลักการข้างต้น ประโยคที่เป็นการสรุปความมักเป็นการย่อข้อเท็จจริงหรือการสังเกตการณ์ที่มีมาจากตัวอย่างเพียงตัวอย่างเดียว ดังนั้น ไม่ว่าจะมีการรวบรวมข้อมูลของหัวข้อเหล่านี้มากเพียงใด กิจกรรมดังกล่าวก็ยังเป็นการสรุปความและไม่ได้เป็นประโยคที่เสนอหลักการ การสรุปความข้อเท็จจริงที่มีขนาดยาวนั้นเป็นหลักการซึ่งจะเป็นเช่นนั้นไม่ได้ จนกว่าจะมีการ เปรียบเทียบและแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมโนทัศน์สำคัญ ๆ เจมส์ เอ แบงคส์ (James A. Banks 1977 : 102) ได้เสนอหลักการสำคัญในวิชาสังคมศึกษาไว้ดังนี้

สาขาวิชา	หลักการ
ประวัติศาสตร์	ที่โลกก็ตามที่เป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นระหว่างแต่ละบุคคล กลุ่มและประเทศชาติ ความคิดเห็นของนักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอดีตได้รับอิทธิพลจากหลักฐานที่มีอยู่ อคติส่วนตัวและวัตถุประสงค์ของการ เขียนและสังคมที่เขาอยู่และในช่วงเวลาที่เขาเขียน
สังคมวิทยา	เราเรียนรู้พฤติกรรมของมนุษย์ได้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม กลุ่มใช้การควบคุมทางสังคมบังคับสมาชิกแต่ละคน โดยการเข้มตียอมรับ
มานุษยวิทยา	วัฒนธรรม อาศัยวิธีการหลายอย่างเพื่อบรรลุจุดหมายที่คล้ายคลึงกัน และเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มซึ่งมีวัฒนธรรมหลายแบบ ใ้มีการติดต่อกันเป็นเวลานานต่อเนื่องกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจทำลายสังคมได้

สาขาวิชา	หลักการ
ภูมิศาสตร์	สภาวะแวดล้อมทางกายภาพมีอิทธิพลต่อวิถีการพัฒนาด้านชนธรรม และวิถีการแก้ปัญหาเพื่อความอยู่รอดการรับรู้เกี่ยวกับสภาวะทางกายภาพของแต่ละบุคคลได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรม และประสบการณ์ที่อยู่ร่วมกันในสภาวะแวดล้อมนั้น
รัฐศาสตร์	ในทุกสังคมและสถาบัน ข้อยังคัมมีขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของแต่ละบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ ข้อยังคัมและกฎหมายสะท้อนให้เห็นค่านิยมพื้นฐานของสังคมหรือสถาบันนั้น ๆ
เศรษฐศาสตร์	มนุษย์แต่ละคนและสังคมแต่ละแห่ง ต้องเผชิญกับความขัดแย้งระหว่างความต้องการที่ไม่มีขีดจำกัด เพราะทรัพยากรมีจำนวนจำกัด สมาชิกทั้งหมดของสังคมต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ผู้ผลิตสินค้าและบริการแต่ละคนดำเนินการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพื่อรับสินค้าและบริการที่ตนพอใจ เพื่อสนองความต้องการของตน

1.2.3 การพัฒนามโนทัศน์และหลักการในวิชาสังคมศึกษา

เจมส์ เอ แบงก์ส (James A. Banks 1977 : 84) ได้กล่าวถึงการพัฒนา มโนทัศน์ว่าเป็นการพัฒนาเกี่ยวกับพุทธิพิสัย (Cognitive) หมายถึง ความสามารถในการจัดกลุ่มที่สังเกตที่มีคุณลักษณะร่วมกันเข้าไว้ด้วยกัน สร้างลักษณะนามธรรมและข้อสรุปของโครงสร้างที่แตกต่างกัน และการประยุกต์เอาคำมาใช้แทนสิ่งที่มีลักษณะร่วมกัน กล่าวคือ การสร้างความคิดรวบยอดเป็นกระบวนการของการจัดประเภท การจัดชั้น และการกำหนดชื่อของสิ่งของหรือบุคคลหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ

ลาวัญย์ วิทยายุทธกุล (2526 : 29) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้มโนทัศน์ (Concept Formation) ว่าเป็นการใช้ความคิดหรือทักษะทางปัญญาที่ค่อนข้างซับซ้อน ประกอบด้วยความสามารถในการแยกกลุ่มสิ่งที่ใดสังเกตหรือรับรู้ โดยให้พื้นฐานให้เห็นลักษณะที่เหมือนหรือร่วมกันหลายอย่าง การขยอและสรุปนัยของลักษณะร่วมกัน และให้ชื่อกลุ่มแก่ลักษณะรวมที่ใดสรุปนั้น เป็นแนวคิดที่แสดงความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งนั้น จึงสามารถสรุปขั้นตอนของการเรียนรู้มโนทัศน์ ดังนี้

1. **ขั้นการพัฒนาและรับรู้ (Observing and Perceiving)** เป็นการรับรู้ลักษณะของสิ่งเร้า คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับสิ่งของ บุคคล เหตุการณ์ หรือความคิดนั้น และระบุลักษณะเหล่านั้นไว้

2. **ขั้นแบ่งแยกชั้นและกลุ่ม (Categorizing and Classification)** เป็นการนำเอาลักษณะของสิ่งเร้าที่ได้สังเกตและรวบรวมไว้มาศึกษาคุณสมบัติเหมือนกันและแตกต่างกัน แล้วจัดแบ่งแยกลักษณะรวมหรือที่เหมือนกันเข้าเป็นกลุ่มหรือประเภทไว้

3. **ขั้นให้ชื่อกลุ่มที่จัดไว้ (Labelling a group of the Objects)** ขั้นตอนนี้ผู้เรียนจะต้องใช้ความสามารถในทางภาษาให้ชื่อที่แสดงลักษณะร่วมของสิ่งนั้น แต่ในกรณีที่เป็นการเรียนรู้โมดิตัววิชี เสนอโมดิตัวที่จะต้องเรียนก่อน แล้วให้สังเกตมาตามลำดับ ผู้เรียนก็จะต้องได้รับการทดสอบว่าโมดิตัวนั้น ๆ ของเขาเป็นอย่างไร ใ้เรียนรู้แล้วและสามารถระบุได้จากสถานการณ์ใหม่ที่พบหรือไม่

ในการเรียนรู้หลักการนั้น ชัยพร วิชาวุธ (2526 : 32) ใ้กล่าวว่า การพัฒนาหลักการนั้นจะเกิดขึ้นได้จาก

1. การศึกษาความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันของมโนทัศน์ สองอย่างขึ้นไปด้วยการเปรียบเทียบกัน และคว่าก่อให้เกิดผลหรืออิทธิพลแก่กันอย่างไรแล้วสรุปเป็นหลักการ
2. การพิสูจน์หลักการ โดยการหาข้อมูลมาเป็นหลักฐานในการสืบสอบหรือพิสูจน์ความเป็นจริงของความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์ของหลักการนั้น ๆ
3. การตัดสินใจเชื่อถือได้ของหลักการนั้น ๆ เป็นการรวบรวมข้อมูล มาสนับสนุนหลักการให้เห็นว่าเชื่อถือได้

กระบวนการเรียนการสอนเพื่อพัฒนามโนทัศน์และหลักการ

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการพัฒนามโนทัศน์และหลักการของผู้เรียนนั้น ชัยพร วิชาวุธ (2526 : 32-35) ใ้เสนอขั้นตอนของการเรียนรู้เพื่อให้เกิดมโนทัศน์และหลักการดังนี้

ขั้นตอนการเรียนรู้โน้ตค้น

1. ชั้นสังเกตและเปรียบเทียบความแตกต่างและความคล้าย
2. ชั้นตั้งสมมติฐาน
3. ชั้นทดสอบสมมติฐาน
4. ชั้นสรุปเป็นมโนทัศน์

และเพื่อให้สอดคล้องกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ครูผู้สอนจึงควรจัดกิจกรรมการสอน
ดังนี้

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นแรกสุดของการสอนมโนทัศน์ประกอบด้วย
  - 1.1 ผู้สอนบอกผู้เรียนว่าจะเรียนเรื่องอะไร เป็นการกระตุ้นให้เกิดเกิดความสนใจ และรู้ทิศทางของการเรียน ในขั้นนี้ผู้สอนควรแสดงค่าต่าง ๆ ที่เป็นชื่อของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน อาจจะเป็นกระดานดำหรือในไม้เท้า
  - 1.2 ผู้สอนบอกประโยชน์ของการมีมโนทัศน์ที่จะสอน เพราะการบอกประโยชน์เป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนได้ดี
2. ชี้นำแสดงตัวอย่าง ในขั้นนี้มีความสำคัญมากผู้สอนจะแสดงตัวอย่างของมโนทัศน์ใหญ่ให้ผู้เรียนดู อาจจะเป็นของจริงหรือรูปภาพมาให้ ในขั้นนี้ผู้สอนจำเป็นต้องแสดงตัวอย่างที่มีลักษณะที่จะนำมารวบยอดได้อย่างชัดเจน โดยแสดงทั้งตัวอย่างที่ใช่ และไม่ใช่ ถ้าคล้ายคลึงกับตัวอย่างที่ใช่ก็จะยิ่งดี เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อการเปรียบเทียบ
3. ชั้นสรุปรวบยอด หลังจากแสดงตัวอย่างใหญ่เรียบร้อยแล้ว ครูผู้สอนก็จะใหญ่เรียนพยายามสรุปรวบยอดด้วยตนเองว่าลักษณะของมโนทัศน์ที่ครูแสดงให้ดูนั้น มีลักษณะอย่างไร ในขั้นนี้ผู้สอนควรใหญ่เรียนพยายามสรุปได้ด้วยตนเอง ผู้เรียนต้องพยายามตั้งสมมติฐานและทดสอบสมมติฐานในใจ ผู้สอนเป็นแค่เพียงผู้คอยบอกว่าที่นักเรียนสรุปนั้นถูกหรือผิดอย่างไร ผู้สอนจะไม่สรุปใหญ่เรียน ถ้าจะช่วยผู้เรียนก็ทำได้โดยการแนะนำ
4. ชั้นทดสอบ เมื่อผู้เรียนสามารถสรุปได้อย่างถูกต้องแล้วผู้สอนจะต้องทดสอบความเข้าใจของผู้เรียนอีกครั้งหนึ่ง เพราะอาจเป็นไปได้ว่าตามความเข้าใจของผู้เรียน ผู้เรียนสามารถบอกคำสรุปได้อย่างถูกต้อง แต่ยังไม่แม่นยำและละเอียดพอ ถ้าไม่ถูกต้องต้องกลับไปทำขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3 ใหม่ จนกว่าเด็กจะสามารถผ่านการทดสอบว่าได้เกิดการเรียนรู้

มโนทัศน์แล้วจริง

กระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนา มโนทัศน์และหลักการนั้น เป็นกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนได้สังเกตและได้ค้นพบมโนทัศน์และหลักการด้วยตนเอง กระบวนการนี้ประกอบด้วย การสังเกต การตั้งสมมติฐาน และทดสอบสมมติฐาน โดยที่ผู้เรียนเอง ผู้สอนเพียงแต่คอยให้คำแนะนำและจัดสถานการณ์ที่เอื้อต่อการค้นพบเท่านั้น การสอนที่มุ่งให้ผู้เรียน ค้นพบสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองนี้มีชื่อเรียกว่า "วิธีค้นพบ (Discovery Method)" ซึ่งมีวิธีสอน หลายแบบที่เน้นให้ผู้เรียนได้รู้จักการสังเกต รู้จักคิดทั้งคำถามและหาคำตอบที่ถูกต้องได้เอง โดย เป็นเพียงให้คำแนะนำ เช่น

วิธีสอนแบบสืบสอบ (Inquiry Method)

วิธีสอนแบบแก้ปัญหาคำ (Problem-solving Method)

วิธีสอนแบบวิธีการเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Method)

วิธีสอนแบบสร้างสถานการณ์จำลองและบทบาทสมมติ (Simulation and Role-Playing Method)

1.3 หนังสือเรียนสังคมศึกษา

1.3.1 ความหมายและความสำคัญของหนังสือเรียน

ความหมายของหนังสือเรียน

ในวงการศึกษไทยมีคำว่า ตำรา แบบเรียน และหนังสือเรียน ใช้อยู่โดยทั่วไป พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ได้ให้ความหมายของคำว่า ตำรา หมายถึง แบบแผนที่ว่าด้วยวิชาต่าง ๆ ส่วนคำว่า แบบเรียน ไม่มีในพจนานุกรม คำว่า แบบเรียน นี้ ตามหลักฐานที่ปรากฏอย่างเด่นชัดนั้น ใ้เรียกหนังสือที่พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นผู้แต่งทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ หนังสือแบบเรียน หลวง มีอยู่ 6 เล่ม คือ มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์- พิจารณ์ และพิศาลการันต์ (กฤษณา สินไชย 2521 : 56) ซึ่งทำให้ในเวลาต่อมาได้มีคำ ว่า "แบบเรียน" ใ้ใช้กันโดยทั่วไป ในปี พ.ศ. 2524 กระทรวงศึกษาธิการได้มีหนังสือคำสั่ง เรื่องกำหนดหนังสือเรียนสำหรับเลือกใช้ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้กำหนดว่า

หนังสือเรียน คือ หนังสือที่ระบุไว้ในหลักสูตรอย่างถูกต้องอาจมีลักษณะเป็นเล่ม เป็นแผนหรือเป็นชุดก็ได้ และอาจมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน คือ หนังสือเรียน แบบเรียน แบบสอนอ่าน หนังสือประกอบการเรียน เป็นต้น หนังสือเรียน เป็นหนังสือที่บังคับใช้ที่โรงเรียน อาจกำหนดให้นักเรียนทุกคนจัดทำมาไว้ประจำตัวได้

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหนังสือเรียน ดังนี้

จินตนา ไบกาชฎี (2520 : 20) ได้ให้ความหมายของหนังสือแบบเรียนไว้ดังนี้

หนังสือแบบเรียน คือ หนังสือประเภทหนึ่งที่รวบรวมวิชาความรู้ในหมวดวิชาหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงตามหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วนถูกต้อง หนังสือแบบเรียนมีจุดมุ่งหมายใช้ในการเรียนการสอนโดยเฉพาะ จึงมีกฎเกณฑ์การเขียนพิเศษ เช่น เขียนเป็นรายวิชาสำหรับเรียนตามระดับชั้นต่าง ๆ มีความยากง่ายตามวัยของผู้เรียน ลักษณะการเรียบเรียงเป็นพิธีการเชิงวิชาการ ให้ความสำคัญจริงที่ถูกต้อง เทียบธรรมเนียม เมื่อจบบทเรียนแต่ละบท ทายเล่มมักจะมีกิจกรรมเสนอแนะการเรียนการสอน

เฉลิม มลิลลา (2521 : 92) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนไว้ ดังนี้

แบบเรียนหรือตำราเรียน หมายถึง หนังสือหลักที่ใช้เรียนในชั้นต่าง ๆ หนังสือส่วนใหญ่เป็นแบบเรียนที่กระทรวงกำหนดให้ เช่น แบบเรียนสังคมศึกษา วิชาประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แบบเรียนภาษาไทย ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ฯลฯ แบบเรียนเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ครูจะต้องใช้มาก คือ ใช้ในการทำโครงการสอนใช้ในการทำบันทึกการสอนและใช้สอน ทั้งนี้ ครูจึงท้อใจอย่างละเอียด ทำความเข้าใจกับเนื้อหาหรือเรื่องราวเหล่านั้น สิ่งสำคัญอย่างยิ่ง คือ ครูจะต้องไม่สรุปเองว่า เนื้อหาในแบบเรียนนั้น คือ ความรู้ทั้งหมด ที่ครูจะให้นักเรียน แต่ครูจะต้องมีความรู้ละเอียดลึกซึ้งกว้างขวางกว่านักเรียน ซึ่งจะเสาะแสวงไ้จากการอ่านตำราและหนังสืออ่านประกอบต่าง ๆ

ฉวีลักษณ์ บุญยะกาญจน์ (2522 : 76) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนดังนี้

หนังสือแบบเรียน คือ หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการบังคับไว้ ตามประกาศหรือคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งจะกำหนดออกมาทุกปีการศึกษา มีชื่อว่า "คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ" หนังสือแบบเรียนแบ่งออกได้เป็น 2 อย่าง คือ

1. หนังสือแบบเรียนบังคับใช้ หมายถึง หนังสือที่นักเรียนต้องใช้ในการเรียนเป็นประจำ รวมทั้งการที่ต้องเรียนในห้องเรียนและที่ห้องอ่านนอกห้องเรียน

2. หนังสือเรียนที่ไม่บังคับใช้ หมายถึง หนังสืออ่านประกอบเฉพาะวิชา เพื่อประโยชน์ในการขยายความรู้ ในวิชาอื่น ๆ ให้ลึกซึ้ง และกว้างขวางขึ้นซึ่งหนังสือแบบเรียนประเภทนี้ แลวแต่ครูผู้สอนหรือผู้บริหารชั้น อนุบาลให้อ่าน หนังสือแบบเรียนประเภทนี้ทางห้องสมุด ควรจะจัดซื้อไว้ในเค้กโตศึกษาคนควาเพิ่มเติม ซึ่งนอกเหนือจากแบบเรียนบังคับใช้

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (อ้างถึงใน ปราณี สันธะธาก 2523 : 2) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนดังนี้

หนังสือเรียนมีความหมายกว้างกว่าหนังสือแบบเรียน หนังสือเรียนจะเป็นหนังสือทั่วไปที่ใช้ในการเรียนการสอนและเปลี่ยนแปลงไปตามหนังสือเรียนแทนเพราะประสงค์จะเปลี่ยนทัศนคติเรื่องหนังสือที่ดูในหนังสือเรียนว่า ไม่จำเป็นทุกอย่างเป็นแบบอย่าง เพราะอาจมีผู้อื่นเห็นต่างไปจากสิ่งที่ปรากฏในหนังสือเรียน และสิ่งที่อยู่ในหนังสือเรียนอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าคำว่าแบบเรียนเป็นคำซึ่งถึงแบบแผนตายตัวเกินไป

ประกาศรี สีหอำไพ (2523 : 53) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนว่า

หนังสือแบบเรียน คือ หนังสือที่บรรจุเนื้อหาหลักสูตรซึ่งกระทรวงศึกษาธิการออกใบอนุญาตกำหนดให้เป็นหนังสือที่โรงเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ หรือเป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการสั่งให้สอนใด โดยมีเกณฑ์พิจารณา คือ เรียบเรียงเนื้อหาถูกต้องหลักวิชาตรงตามหลักสูตรประมวลการสอน และมีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น

ชวช ปุณโณทก (2526 : 3) กล่าวว่า "แบบเรียน คือ หนังสือที่มีเนื้อหาความรู้ หลักการและวิธีการเรียนการสอนที่กำหนดขึ้นใช้สำหรับการเรียนระดับชั้นใดชั้นหนึ่ง ฉะนั้นหนังสือแบบเรียนจึง หมายถึง หนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนในโรงเรียนทุกสาขาวิชาและส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา"

โนอา เวบสเตอร์ (Noah Webster 1981 : 1198) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียน ดังนี้ "หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่บรรจุเนื้อหาตามหลักวิชา และกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักสำหรับการเรียนและการสอนระหว่างครูกับนักเรียน"

คาร์เตอร์ วี กูด (Carter V. Good 1973 : 605) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนไว้ว่า "หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่เกี่ยวกับการศึกษาวิชาใดวิชาหนึ่งโดยเฉพาะ มีการจัดเนื้อหาอย่างมีระบบมุ่งหมายที่จะใช้เฉพาะการเรียนการสอน ในระดับใด

ระดับหนึ่ง เป็นข้อมูลที่สำคัญในการเรียนการสอน

จากความหมายของหนังสือเรียนที่นักการศึกษากล่าวไว้ สรุปได้ดังนี้ หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ที่จะให้ความรู้ถูกต้องตามหลักวิชา มีการเสนอเนื้อหาไว้ตรงตามหลักสูตรกำหนด มีความง่ายเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน

ความสำคัญของหนังสือเรียน

หนังสือเรียนสังคมศึกษามีบทบาทและมีความสำคัญในการจัดการเรียนการสอนของครู และนักเรียนมาก เพราะหนังสือเรียนเป็นสื่อในการสอนของครูที่จะให้ข้อมูลที่ถูกต้องตามความเป็นจริงและสามารถนำไปใช้ในการอ้างอิงได้ ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือเรียนเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นตรงตามหลักสูตรของแต่ละวิชา ซึ่งผ่านการตรวจสอบจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดให้ใช้ประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียนได้ นอกจากนี้ได้มีนักการศึกษาได้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของหนังสือเรียน ดังนี้

ก่ สวัสดิ์พานิชย์ (2507 : 32-36) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือเรียนดังนี้

1. เป็นแหล่งข้อมูลที่ให้ข้อเท็จจริงในด้านเนื้อหาที่ถูกต้องและสามารถนำไปใช้อ้างอิงในการค้นคว้าหาความจริงในแต่ละเรื่องได้
2. เป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการอ่านของนักเรียนเพราะเป็นสื่อการสอนที่ครูต้องใช้ให้นักเรียนอ่านประกอบกับการเรียนในแต่ละวิชา
3. เป็นคู่มือของนักเรียนที่ช่วยให้ความรู้เพิ่มเติมใดจากการเรียนการสอนของครูในห้องเรียน
4. ทำให้เกิดความคิดรวบยอด (Concept) และพัฒนาความคิดของนักเรียนให้กว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะการใช้หนังสือหลายเล่มในการเรียน
5. เป็นแนวทางความคิด ทักษะ ค่านิยมและการพัฒนาทักษะด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน
6. ช่วยให้อัจฉลาคับหัวขอ และกำหนดขอบเขตของเนื้อหาในการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม
7. ทำให้นักเรียนได้ศึกษาได้ด้วยตนเองตามความสามารถของแต่ละบุคคล
8. มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่เป็นการช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ครูผู้สอนมากขึ้น

1.3.2 บทบาทของหนังสือเรียนในวิชาสังคมศึกษา

ศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2525 : 7) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหนังสือเรียนสังคมศึกษาไว้ดังนี้

สำหรับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาและวิชาต่าง ๆ ในปัจจุบัน แบบเรียนมีอิทธิพลมากนอกจากจะช่วยพัฒนาทักษะในการอ่านแล้ว ยังช่วยครูในการจัดลำดับรวบรวมเนื้อหา และตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนไว้อย่างเหมาะสม ครูได้เคยยึดถือความสำคัญของแบบเรียนประเภทนี้ เป็นคัมภีร์ที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เมื่อแนวคิดใหม่ทางการศึกษา โคนทรหลาย จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์เกี่ยวกับการใช้แบบเรียน โดยยึดถือว่าแบบเรียนมีความสำคัญเทียบเท่ากับหนังสืออาประกอบ และได้มีการนิยมใช้แบบเรียนหลายเล่มเพื่อให้อ่านเกิดความคิดเอนกนัย (Divergent Thinking) ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนการสอนและการศึกษาแนวใหม่ ได้มีการปรับปรุงหนังสือเรียนไปในแนวที่ผู้เขียนพยายามที่จะเน้นคุณภาพของแบบเรียน เพื่อเป็นคุณูปการสำหรับความคิดที่ค้นคิด คานิยม และพัฒนาทักษะต่าง ๆ มากกว่าหนังสือเรียนในสมัยก่อน

ลาวัญญ์ วิทยายุทธกุล และ ปราณี โพธิสุข (2526 : 170-176) ได้กล่าวถึง บทบาทสำคัญของหนังสือเรียนสังคมศึกษาที่มีต่อการเรียนการสอนของครูและนักเรียน สรุปได้ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือประกอบการเรียนการสอนที่ทำหน้าที่ในการนำเข้าสู่ศาสตร์ต่าง ๆ อย่างมีระเบียบ โดยเริ่มจากสิ่งง่ายไปสู่สิ่งที่ยาก จากรูปธรรมไปสู่นามธรรม โดยนำแผนที่ กราฟ แผนภูมิ และตารางอื่น ๆ มาใช้ประกอบเพื่อช่วยให้เข้าใจเนื้อหาสาระมากขึ้น โดยให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากข้อเท็จจริงพื้นฐาน มโนคติและการสรุปหลักการ ตลอดจนกล่าวถึงเนื้อหาลักษณะอื่น ๆ เช่น วิธีการสืบสอบ เป็นต้น

2. การจัดระเบียบการสอนในชั้นเรียนเนื่องจากลักษณะการเรียบเรียงเนื้อหาสาระ การเสนอแนะมโนคติ หลักการและเนื้อหาในลักษณะที่เป็นไปตามลำดับก่อนหลัง โดยเรียบเรียงขึ้นโดยเฉพาะ สำหรับนักเรียนในระดับต่าง ๆ โดยคำนึงถึงทฤษฎี การเรียนรู้ ความสนใจ ความสามารถในการอ่าน ความทันสมัยของเนื้อหา จุดประสงค์ และคำอธิบายรายวิชาในหลักสูตร การเสนอเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวเป็นการจัดระเบียบการสอนให้ครูด้วย

3. เป็นเครื่องมือในการปรับปรุงการสอนและให้ความช่วยเหลือแก่ครูใหม่ได้ โดยการเสนอแนะมโนคติ การสรุปหลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสำคัญที่ควรเพิ่มเติมสำหรับครู กิจกรรมการเรียนการสอน วัสดุอุปกรณ์ การวัดผล รายชื่อหนังสือค้นคว้า ตลอดจนคำแนะนำ

เกี่ยวกับการจัดการกับปัญหาการสอนต่าง ๆ

4. เป็นเครื่องมือส่งเสริมหลักสูตร ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างหนังสืออื่น ๆ เช่น คู่มือครู หนังสือแบบฝึกหัด หนังสืออ่านประกอบ และหนังสืออ่านเพิ่มเติม เป็นต้น

5. เป็นวิถีของการประชาสัมพันธ์ เนื่องจากในสังคมประชาธิปไตยนั้น ประชาชนมีสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษา ดังนั้นโรงเรียนต้องมีความรับผิดชอบต่อเป็นพิเศษที่จะช่วยให้ประชาชนได้ทราบถึงวิชาที่สอน เนื้อหาการสอน ตลอดจนหัวข้อปัญหาที่อภิปรายในห้องเรียน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนแล้ว และผู้ปกครองอาจทราบได้จากการอ่านหนังสือเรียน นอกจากนี้ หนังสือเรียนยังเป็นเครื่องมือที่สะดวกให้ทันถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหลักสูตร ตลอดจนเป็นเครื่องมือเกี่ยวกับการทบทวนของต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษาอีกด้วย

6. เป็นเครื่องมือเผยแพร่ความรู้และเครื่องมือช่วยให้นักมนุษยชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งนี้ เพราะเนื้อหาสาระในหนังสือเรียนจะครอบคลุมไปถึงความรู้ที่ใกล้ชิดสมเพิ่มพูนขึ้น ตลอดจนเทคโนโลยีของมนุษย์ในอดีต ซึ่งถ่ายทอดจากมนุษย์รุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง หนังสือเรียนจึงเป็นเสมือนเส้นสายที่เชื่อมโยงมนุษย์แต่ละช่วงอายุเข้าด้วยกัน และเป็นเสมือนสะพานที่เชื่อมช่องว่างระหว่างชาติ และสันติสุขของโลก ความรู้ในระดับต่าง ๆ ของประเทศที่พัฒนาแล้ว สามารถนำมาใช้ในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยผ่านทางหนังสือเรียนหรือหนังสือตำรา เพราะฉะนั้น หนังสือเรียนจึงมีบทบาทช่วยให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นการปรับระดับสังคมให้อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน

ฮาร์ล อาร์ ดักลาส (Harl R. Douglass 1966 : 162) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหนังสือเรียนที่มีต่อการเรียนการสอน ดังนี้

อุปกรณ์การสอนที่มีบทบาทมาก คือ หนังสือเรียน หนังสือเรียนมีบทบาทสำคัญในค่าน เป็นเครื่องช่วยใหญ่ครูเขาใจถึงขอบข่ายของเนื้อหาวิชา ช่วยจัดระเบียบของเนื้อหาวิชา และแนะแนวทางการสอนให้แก่ครู แมวว่าจะได้มีการเปลี่ยนแปลงในค่านวิธีสอนหรือการผลิตอุปกรณ์การสอนใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นก็ตาม แต่หนังสือเรียนก็ยังมีมีความสำคัญช่วยใหญ่ครูบรรลู่วัตถุประสงค์ของการสอน และเป็นวัสดุการสอนที่ใชกันอย่างขาดไม่ได้

เอ็ดการ์ บี เวสเลย์ และ สแตนเลย์ พี รอนสกี (Edgar B. Wesley and Stanley P. Wronski 1973 : 258) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหนังสือเรียนสังคมศึกษา สรุปได้ว่า

หนังสือเรียนได้เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูงต่อหลักสูตรสังคมศึกษา และวิธีการสอน เพราะหนังสือเรียนสร้างและสะท้อนให้เห็นถึงมาตรฐานการศึกษา และเป็นตัวแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ครูควรจะมี และสิ่งที่นักเรียนควรจะได้เรียนรู้ สิ่งที่หนังสือเรียนได้เสนอไว้จะมีผลต่อวิธีการและยกระดับมาตรฐานของความรู้ หนังสือเรียนสามารถขยายขอบเขตและขนาดเพื่อสนองต่อมโนทัศน์ที่เปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับจุดประสงค์ของการศึกษา

นอกจากนี้สมาคมครูสังคมศึกษา แห่งนครนิวยอร์ก (Association of Teachers of Social Studies of the City of New York 1976 : 182-183) ได้กล่าวถึงบทบาทและประโยชน์ของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1. หนังสือเรียนให้ขอบหมายงานให้แก่ นักเรียน สำหรับเตรียมบทเรียนในคราวต่อไป
2. หนังสือเรียนให้พื้นฐานอ้างอิงในขณะที่ยังนักเรียนกำลังเรียนโดยวิธีอภิปราย
3. หนังสือเรียนชี้ให้นักเรียนเกี่ยวกับทักษะต่าง ๆ โดยครูเป็นผู้ดูแลและแนะนำอย่างใกล้ชิด เช่น การฝึกอ่าน การทำโครงเรื่องย่อ จุ๊ใจความสำคัญและการวิเคราะห์
4. หนังสือเรียนให้สิ่งช่วยฝึกนักเรียนให้รู้จักใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยให้หนังสือเรียนหลาย ๆ เล่มประกอบกัน

สรุปได้ว่าหนังสือเรียนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการ เป็นสื่อนำประสบการณ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมาสู่ผู้เรียน และยังสามารถให้ความรู้ในด้านข้อเท็จจริงอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดมโนทัศน์จากการเรียนในแต่ละเรื่องได้ หนังสือเรียนจึงเป็นแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ สำหรับค้นคว้าและช่วยเสริมสร้างนิสัยรักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ฝึกทักษะการอ่านเพิ่มเติม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล วิเคราะห์เปรียบเทียบ สรุปความจริงที่ค้นคว้าได้ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม

1.3.3 ลักษณะของหนังสือเรียนที่ดี

นักการศึกษาหลายท่าน ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของหนังสือเรียนที่ดี เพื่อประโยชน์สำหรับครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการใช้หนังสือเรียนจะได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาหนังสือเรียนสำหรับใช้ในการเรียนการสอนและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัยในครั้งนี้ ลักษณะหนังสือเรียนที่ดี สรุปที่สำคัญ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

วิทยวน อินทรกำแหง (2520 : 43) ได้กล่าวถึงลักษณะที่ดีของหนังสือตำราวิชาการ ดังนี้

1. เนื้อหาวิชาและสาระของหนังสือมีสาระเป็นแก่นสารที่แน่นอนมีความสมบูรณ์ และสมบูรณ์ เหมาะสำหรับผู้อ่านระดับใด เช่น สำหรับบุคคลทั่วไป นักศึกษา ครู อาจารย์หรือผู้เชี่ยวชาญ
2. วิธีเสนอหนังสือชวนให้อ่าน เข้าใจง่าย สำนวนสละสลวย ความยากง่ายเหมาะสมกับผู้อ่านในระดับที่ผู้เขียนตั้งใจให้อ่าน
3. การวางเค้าโครงลำดับเรื่องเรียงลำดับความยากง่ายที่ชวนให้เกิดความเข้าใจและความศึคทอเนื่องเป็นอันดี ไม่ซ้ำซ้อนจนจำเรื่องหรือใจความไม่ไค
4. ความชัดและประสมการณของผู้เขียนเป็นที่เชื่อถือไค เพราะมีความรู้จริงและมีประสมการณในเรื่องที่จริง
5. ส่วนประกอบต่าง ๆ ของหนังสือซึ่งเป็นประโยชน์แก่ผู้อ่านให้สามารถเข้าใจสาระของเรื่องไครวคเร็ว , คนควาเรื่องที่ทองการจากหนังสือเล่มนี้รวคเร็วขึ้นและกว้างขวางขึ้น , ส่วนประกอบคังกลาว ไคแก คำนำ สารบัญ คัชนี บรรณานุกรม อภิธานศัพท์ เป็นต้น
6. ลักษณะรูปเล่มและคุณภาพของการพิมพ์หมายถึง ความถูกต้องชัดเจนในการพิมพ์ทั้งตัวหนังสือและภาพประกอบ

วาริ ติระจิตร (2522 : 12-13) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของหนังสือเรียนที่ดีไว้ ดังนี้

1. เนื้อหาในแบบเรียนตรงตามหลักสูตรถูกต้องเพียงตรงถูกต้องในเรื่องข้อเท็จจริง คำวารันตถูกต้อง การแบ่งวรรคตอนย่อหน้าและการใช้ภาพประกอบถูกต้องกับเนื้อเรื่อง หนังสือเรียนที่ดีควาให้เนื้อเรื่องข้อเท็จจริงที่เป็นกลางไมเอนเอียงไปข้างไคข้างหนึ่งหรือซึกซึงไคก็ใหม่คึคคิไคชวเซวคึคจากความเป็นจริงไป
2. เนื้อหาในแบบเรียนควาให้นักเรียนไคดูานเพื่อความเข้าใจแต่เพียงอย่างไคเดียว
3. ภาษาที่ไคในแบบเรียนควาเป็นภาษาที่อ่านเข้าใจง่ายเหมาะกับวัยและชั้นเรียน เช่น ในไคก็เล็กควาใช้ภาษาที่ง่าย ๆ ประโยคสั้น ๆ คำที่ไคดูถูกเป็นไคประโยค ควาเป็นคำที่ไคก็ไคก็ไคคึคและไคยไคขมวาคที่ไคคึค ไคคึค จำนวนคำที่ง่ายเพื่อให้อ่านเข้าใจง่าย
4. ภาพประกอบควาถูกต้องชัดเจนตรงกับเนื้อเรื่อง สวยงาม ภาพที่ไคขอเท็จจริงที่ถูกต้องมากกว่าภาพชาวคำเพราะชวไคให้เข้าใจง่ายตรงกับความเป็นจริง ภาพที่ไคก็ขอมมากที่สุด คือ ภาพประคิษฐ แรเงา ลักษณะภาพอื่น ๆ ก็ไคมี ภาพประคิษฐลายเสน ภาพเหมือนของจริงหลายสี ภาพฉายหลายสีและภาพชาวคำ ขนาดของภาพไมควาเล็กหรือใหญ่เกินไป การจัดพิมพ์ ภาพควาเหมาะสมถูกต้อง เช่น ภาพกับข้อความควาอยู่ในหน้าไคเดียวกัน ความีคำอธิบายภาพในแตละภาพควา

5. การจัดรูปเล่มของหนังสือควรรีให้เหมาะสมกับวัยของผู้ใช้ ถ้าเด็กเล็กไม่ควรใช้หนังสือหนาเกินไป บทเรียนควรถูกเป็นบทแต่ละบทของไวยากรณ์เป็นตอน ๆ ไปตามลำดับที่ควรจะเป็น ความยาวพอเหมาะ รูปเล่มของหนังสือควรรีให้เหมาะกับข้อมือเด็กที่จะหยิบจับได้สะดวก
6. การจัดหน้าของหนังสือควรมีที่ว่างตรงขอบทั้งสี่ด้านให้เหมาะสมกับสายตาของเด็ก ขอบหน้าควรวอกใหญ่พอเหมาะ หนังสือที่ดีจะต้องมีปกนอกที่สวยงามแต่ควรวอกเรียบรอย ปรกในบอกข้อความสำคัญที่เกี่ยวกับหนังสือไว้ครบถ้วน ชำรุดเรียบร้อย งดงามน่าอ่านรูปเล่มที่ดี
7. มีสารบัญคำหรือที่เรียกว่าดัชนีท้ายเล่มสำหรับคนเรื่องที่ของการใช้
8. หนังสือแข็งแรงทนทาน เย็บดี กระจ่างดี เด็กเล็กควรรีใช้หนังสือที่การเย็บคงทน
9. หนังสือมีราคาถูกพอสมควร เพื่อผู้ปกครองซื้อได้ไม่เดือดร้อน
10. จะต้องมีโครงการแก้ไข ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยอยู่เสมอ เช่น ความก้าวหน้าทางวิชาการต่าง ๆ

สุนีย์ สินธุเกระ (2526 : 265) ได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีโดยเน้นหนักทางด้านเนื้อหาของหนังสือเรียนที่จะมีประโยชน์กับครูและนักเรียนในการนำไปใช้ในการเรียนการสอน ดังนี้

1. บรรจุเนื้อหาได้เหมาะสมที่จะนำมาสอนได้คืออย่างไรบ้าง โดยคำนึงว่าทั้งครูและนักเรียนในแบบเรียนให้ได้อรรถกถาการให้ความรู้และรับความรู้ เนื้อหาควรจะมีทั้งใจความและทักษะการฟัง การอ่าน การพูดและการเขียนอย่างครบถ้วน
2. ความยากง่ายของเนื้อหาควรรีให้เหมาะสมกับวัย ความรู้ ความสามารถ ความต้องการ ความสนใจ ของแต่ละระดับชั้น
3. ความสัมพันธ์ของเนื้อหาใหม่มีการเรียงใจความใกล้เคียงกันเพียงใด สิ่งที่จะให้และรับสัมพันธ์กันหรือไม่และแม้แต่ใจความในบทก็ควรมีความสัมพันธ์รับต่อกันเพื่อสร้างความเข้าใจความคึกใจเด็กแก่เรียน
4. ความสัมพันธ์ระหว่างบทควรจะได้คำนึงถึงการจัดลำดับความรู้ก่อนหลัง การสร้างความเข้าใจใหม่บทใหม่พื้นฐานของการเรียนบทต่อไป การรับทอกและสื่อความรู้ระหว่างบทต่อบทเป็นความสำคัญที่ผู้สร้างแบบเรียนควรรีคำนึงถึงอย่างมาก
5. ความเข้าใจอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของแบบเรียน ได้แก่ การสร้างรูปเล่ม ตัวพิมพ์ สี ภาพประกอบ ความกระจางชัด ความน่าจับตองในเรื่องนี้ รวมทั้งความเข้าใจในเนื้อหาเรื่องและการใช้ภาษาในเชิงอธิบายเพื่อเร่งให้เกิดความสนใจ เนื้อหาเหมาะสมกับความตองการของผู้เรียนด้วย
6. แบบเรียนควรรีจะได้วิวัฒนาการอยู่เสมอและไม่ควรรีจะใช้ภาษาในเชิงตำรามากเกินไป เพราะทำให้ลักษณะต้งสูญเสียความน่าสนใจไป
7. แบบเรียนควรรีจะใช้โคทั้งครูและนักเรียนเป็นแกนกลางในการเรียนการสอนเป็นอย่างดี

คุณภาพของเนื้อหาและรูปเล่มเป็นสิ่ง que แสดงลักษณะของหนังสือเรียนที่คว่าได้อย่างชัดเจน แต่สิ่งสำคัญที่ควรพิจารณาอีกก็คือ ในค่านการใชและการควบคุมคุณภาพของครูและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตและการใช้หนังสือเรียนควรจะได้คำนึงถึงไปพร้อม ๆ กับลักษณะทางค่านเนื้อหาและรูปเล่มด้วย ซึ่งได้มีนักการศึกษาอีกท่านหนึ่งได้เสนอลักษณะเฉพาะที่สำคัญของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

ปราณี โทษีสูช (2527 : 5) ได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะที่สำคัญของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1. ขอบเขตของเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนเป็นการวิเคราะห์และตีความจากคำอธิบายรายวิชาและจุดมุ่งหมายของวิชา ดังนั้นหนังสือแบบเรียนจึงต้องเรียบเรียงเนื้อหาให้สอดคล้องกับแนวทางที่กำหนดไว้ในหลักสูตรซึ่งหนังสือโดยทั่วไปมิได้อยู่ภายใต้ขอบข่ายนี้ หนังสือโดยทั่วไปมีอิสระในการเขียนเกี่ยวกับเนื้อหาใด ๆ ก็ได้และจะมีวิธีการเขียนในแนวใด ๆ ก็ได้เช่นกัน
2. การคัดเลือกเนื้อหาเนื่องจากเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในศาสตร์สาขาใดสาขาหนึ่งไม่อาจเสนอลงในหนังสือเรียนเล่มเดียวได้ทั้งหมด ดังนั้นหนังสือแบบเรียนจึงเป็นการคัดเลือกเฉพาะเนื้อหาที่จำเป็นซึ่งได้แก่ การกำหนดแนวความคิดพื้นฐาน หลักการเบื้องต้น แล้วทำการอธิบายและยกตัวอย่างประกอบให้เข้าใจชัดเจนถึงการใชเนื้อหาเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์
3. การเสนอเนื้อหา หนังสือแบบเรียนเป็นหนังสือที่ใชสำหรับการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งผู้เขียนยังไม่เจริญเต็มที่ ดังนั้นศาสตร์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้จึงใช้แนวทางการเขียนในลักษณะที่ง่ายพอเหมาะกับความตั้งใจ ความต้องการ ความสนใจและระดับวุฒิภาวะของนักเรียนในระดับนั้น ๆ สำหรับหนังสือแบบเรียนที่ใชกับนักเรียนในระดับสูงขึ้นไปในวิชาเดียวกันก็จะเป็นการเสนอเนื้อหาในศาสตร์เดิมแต่มีความละเอียดซับซ้อนมากขึ้นและเป็นการใช้พื้นฐานความรู้จากตอนก่อนมา
4. ในค่านการใชหนังสือแบบเรียนเป็นหนังสือที่ใชเป็นพื้นฐานการเรียนรู้การสอนของนักเรียนและครู เช่น ใช้อานประกอบการบรรยาย ใชเป็นแหล่งคนควาของนักเรียน คำถามและกิจกรรมที่เสนอแนะหลายเล่มจะช่วยให้เกิดความเข้าใจบทเรียนในหัวข้อต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
5. ในค่านการควบคุมคุณภาพและราคา หนังสือที่ใชเป็นหนังสือแบบเรียนได้นั้นจะต้องผ่านการตรวจสอบจากกระทรวงศึกษาธิการ เสียก่อนว่ามีคุณภาพถูกต้องทางวิชาการและมีราคาพอสมควรที่ประชาชนระดับต่าง ๆ ใช้อาได้

จอห์น จาโรลิเม็ค (John Jarolimek 1971 : 82) กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนที่คาดหวังว่ากลุ่มครูผู้ใช้หนังสือเรียนจะทราบ คือ

1. หนังสือเรียนโดยทั่วไปเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นสำหรับนักเรียนในระดับปานกลาง ดังนั้นครูอาจจะคาดหวังหาได้ว่าจะมีนักเรียนบางคนไม่สามารถอ่านและเข้าใจสิ่งที่เขียนไว้ในหนังสือ ในขณะที่นักเรียนบางคนอ่านแล้วรู้สึกวาทหนังสือเรียนนี้ไม่มีอะไรท้าทายในการอ่านเลย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่มีหนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งที่เหมาะสมกับความต้องการของนักเรียนทุกคนในห้องเรียน
2. หนังสือเรียนเป็นหนังสือที่มีกฎ เรขาคณิตที่แท้จริงและเขียนขึ้นในลักษณะที่คิดว่าครูผู้สอนจะทองเสริมเพิ่มเติมให้สมบูรณ์โดยวิธีสุจริตมาประกอบ ซึ่งหนังสือเรียนที่ดีจะเสนอรายชื่อวัสดุต่าง ๆ ที่อาจนำมาใช้ในคำแนะนำที่อนุญาตของบทหรือหน่วยต่าง ๆ ควบ
3. หนังสือเรียนเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อใช้ เป็นแหล่งความรู้ที่ดึงดูดใจจะให้เป็นหลักสูตรซึ่งคุณศึกษา ดังนั้นครูบางคนที่มีความรู้สึกว่าจะทองสอนให้ครบถ้วนตามหนังสือหรือมีความรู้สึกวาทนักเรียนทุกคนจะทองรวมอยู่ในข้อเท็จจริงที่เสนอไว้ในหนังสือเรียนนั้น แสดงให้เห็นว่าครูผู้นั้นยังไม่เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างหนังสือเรียนกับหลักสูตร
4. ผู้แต่งหนังสือเรียนควาคำว่าครูผู้สอนจะเป็นผู้แนะนำนักเรียนในการใช้หนังสือเรียน เพราะวาทหนังสือเรียนไม่เคเป็นหนังสือที่ครูเรียนควยตนเองทั้งหมดและถ่านักเรียนใช้หนังสือเรียน โดยปราศจากการแนะนำจากครูแล้ว คุณคาสวนใหญ่ของหนังสืออาจสูญเสียดูไป โดยเฉพาะอยางยังการทำควมเข้าใจเกี่ยวกับทัศนวัสดุ (Visual Materials) ทาง ๆ เช่น ภาพ แผนที่ แผนภูมิ กราฟ เป็นต้น
5. หนังสือเรียนสามารถนำมาใช้โคหลายวิธีแต่นักเรียนแต่ละคนอาจมีวิธีใช้หนังสือเล่มเดียวกันที่แตกต่างกันไปก็โค เช่น หนังสือเรียนสำหรับเด็กคนที่ 1 อาจเป็นแหล่งในการอ่านสำหรับเด็กคนที่ 2 ภาพประกอบอาจมีประโยชน์มากสำหรับเด็กคนที่ 3 แผนที่อาจจะเป็นที่ทองการสำหรับเด็กคนที่ 4 อาจจะเป็นแหล่งแนวททางควมคคในการศึกษาเพิ่มเติมในท่วงองเดียวกัน ครูผู้สอนก็อาจจะใช้หนังสือเรียนเล่มเดียวกันในลักษณะที่แตกต่างกันไปโดยขึ้นอยู่กับทักษะ ประสพการณหรือวิธีการสอน ซึ่งในประเด็นนี้อาจสรุปโควาทหนังสือเรียนสามารถใช้แตกต่างกันไปตามควมทองการของนักเรียนและครูแต่ละคน

ลักษณะที่ดีของหนังสือเรียนที่มีนักการศึกษาหลายคนได้เสนอไว้ดังกล่าวจะมีคุณค่าเพียงโคนั้นขึ้นอยู่กับวิธีที่หนังสือเรียนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะครูผู้สอนจะต้องมีความรู้และทักษะในการใช้หนังสือเรียนในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการใช้นหนังสือเรียนซึ่งคาดหวังวาทเป็นที่ยอมรับในกลุ่มครูผู้ใช้นหนังสือเรียน ควบเหตุนี้ หนังสือเรียนจึงควรมีลักษณะที่ดีเหมาะสมสำหรับการนำไปใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนได้

1.3.4 การวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือเรียน

ในการวิเคราะห์เนื้อหานั้นได้มีผู้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ต่าง ๆ

กัน คือ

โกชัย สาริกบุตร และ สมพร สาริกบุตร (2521 : 12) ได้ให้ความหมาย การวิเคราะห์แบบเรียน ว่า

การวิเคราะห์แบบเรียน หมายถึง การจำแนกแยกแยะองค์ประกอบของหนังสือแบบเรียน ออกพิจารณาแต่ละส่วนว่ามีอะไรบางอย่าง แล้วใช้เกณฑ์กำหนดที่เชื่อถือได้ เขาเทียบเคียงกับ องค์ประกอบเหล่านั้น ทั้งนี้เพื่อค้นหา แบบเรียนนั้นมีส่วนใดบ้างที่แตกต่าง คลาย เหมือน เขาชาย เทาหรือดีกว่าเกณฑ์กำหนดที่ตั้งไว้ นั้น การวิเคราะห์แบบเรียนจึงมีลักษณะจริงจัง เป็นเหตุเป็นผล

เบอร์นาร์ค เบอเรลสัน (Bernard Berelson 1971 : 18) ได้ให้ความหมาย ของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า "การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่ง เพื่ออธิบาย เนื้อหาสาระของการสื่อความหมายอย่างมีหลักเกณฑ์ มีระบบ และสามารถอธิบายในเชิงปริมาณ ได้ควย"

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา คือ วิธีการที่ใช้ในการศึกษาเนื้อหาสาระของ เอกสารอย่างมีหลักเกณฑ์และกำหนดขั้นตอนไว้อย่างมีระบบ วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจะต้อง สร้างเกณฑ์ขึ้นมาในรูปตารางวิเคราะห์ที่ประกอบด้วยถ้อยคำภาษา หน่วยของถ้อยคำภาษานั้นจะมีตั้งแต่หน่วยที่ย่อยที่สุด ซึ่งได้แก่ คำและขยายขึ้นไปเป็นข้อความ หรือประโยคที่มีความหมาย ตรงกับเนื้อหาที่ต้องการวิเคราะห์ในการวิเคราะห์ เพื่อเปรียบเทียบความมากน้อยของเนื้อหานั้น อาจจะใช้วิธีนับจำนวนครั้งของเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในวัสดุที่ต้องการวิเคราะห์และสรุปออกมาในรูป ของการบรรยายประกอบการเสนอเป็นตัวเลข เช่น คำร้อยละ เป็นต้น ในการวิเคราะห์ หนังสือเรียนอาจจะนำเกณฑ์การวิเคราะห์เนื้อหามาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ได้

ประเภทของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์หนังสือเรียนเป็นการแบ่งประเภทของการวิเคราะห์กันหลายลักษณะ เช่น การวิเคราะห์เฉพาะทางค่านี้อาจหมายถึงเนื้อหาของหนังสือแต่เพียงอย่างเดียว หรือการวิเคราะห์หนังสือเรียนทั้งเล่ม โดยคำนึงถึงคุณสมบัติด้านวิชาการ และลักษณะภายนอกประกอบกันไปทั้ง 2 ด้าน นอกจากนี้ ลักษณะการวิเคราะห์และการประเมินผลหนังสือเรียน อาจมีการเทียบเคียงกับเกณฑ์ต่าง ๆ เช่น การเปรียบเทียบความสอดคล้องของลักษณะการวัดเนื้อหาและแบบฝึกหัดกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ความสอดคล้องกับหลักการของสังคมศึกษาแนวใหม่ ความสอดคล้องกับหลักการในการจัดการศึกษาทั้ง 3 ด้าน คือ พหุทธิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย การวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างมโนทัศน์ของเนื้อหา กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าการวิเคราะห์และการประเมินหนังสือเรียนมีแนวทางในการวิเคราะห์ และการประเมินแตกต่างกันไปตามจุดประสงค์ของผู้วิเคราะห์ เป็นสำคัญว่าต้องการทราบในประเด็นใด

สำหรับการวิเคราะห์ทางค่านี้อาจมี ปราณ โทษิต (2527: 127) ได้แบ่งชนิดของการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือเรียนเป็น 2 แบบ คือ

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนหน้า จำนวนขนาด เนื้อที่ที่ใช้ในหัวข้อต่าง ๆ ในหนังสือเรียน ซึ่งมีประโยชน์อย่างมากในการนำมาเปรียบเทียบกัน อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์เชิงปริมาณนี้มีข้อจำกัดและอาจนำไปสู่ความไม่เที่ยงตรงในการสรุปก็ได้ เนื่องจากการกำหนดจำนวนหน้าให้กับเนื้อเรื่อง เช่น ประเทศต่าง ๆ หรือยุคสมัยแต่ละยุค หรือหัวข้อแต่ละหัวข้อที่มีจำนวนหน้าแตกต่างกันจึงอาจนำไปสู่ปัญหาการสรุปที่ไม่ถูกต้องกับสภาพอันแท้จริงได้ นอกจากนี้ควรตระหนักว่าจำนวนเนื้อที่ เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของผู้แต่ง ผู้พิมพ์ที่มีต่อเนื้อเรื่องนั้น ๆ ซึ่งโดยทางจิตวิทยาแล้วมีผลต่อนักเรียนที่อ่านด้วย

2. การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) หลักการพื้นฐานของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพนี้มีกำเนิดมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า เพียงข้อความสั้น ๆ ที่อ้างอิงมาจากเรื่องที่ปรากฏในประวัติศาสตร์หรือข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์ จะมีอิทธิพลต่อผู้อ่านมากกว่าการสอนเป็นเวลานาน ๆ เกี่ยวกับการเสนอข้อเท็จจริงนั้น ๆ เสียอีก ดังนั้นจึงไม่ใช่แต่เพียงการถามเกี่ยวกับว่า มีการกล่าวถึงเนื้อเรื่องนั้นมากน้อยเพียงใดเท่านั้น แต่จะต้องถามต่อด้วยว่า

มีการกล่าวถึงเรื่องนั้น ๆ อย่างไร หรือกล่าวถึงภายใต้สภาพการณ์อย่างไร รวมทั้งแนวทางในการเขียนและการสอดแทรกความเห็นของผู้เขียนด้วย ในการวิเคราะห์เชิงคุณภาพที่ควรพิจารณาหลัก 3 ประการ คือ ความถูกต้องแน่นอน ความพอเพียง และความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่อ่าน

การวิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียน

โกชัย สาริกบุตร และ สมพร สาริกบุตร (2521 : 13-14) ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์หนังสือเรียนไว้ว่า การวิเคราะห์หนังสือเรียนเท่าที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะมียุทธประสงค์เพื่ออะไรก็ตาม วิธีวิเคราะห์มักจำกัดชั้นตอนอย่างงานวิจัยทั่วไป ซึ่งได้รวบรวมวิธีวิเคราะห์ไว้ ดังนี้

1. วิเคราะห์โดยนำหนังสือเรียนของวิชาเดียวกันมาเปรียบเทียบกันทุกเล่ม ตั้งแต่เริ่มมีหนังสือเรียนวิชานั้นจนถึงมีใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อพิจารณาการว่าแต่เดิมสอนอะไรและสิ่งที่น่าสนใจนั้นให้ประโยชน์ด้านใดมากน้อยเพียงใด
2. วิเคราะห์โดยนำหนังสือเรียนของวิชาเดียวกัน ระดับชั้นเดียวกันมาเปรียบเทียบกันทุกเล่ม เพราะมีผู้แต่งหลายคนและแนวแต่งก็แตกต่างกันออกไป แต่พิจารณาเฉพาะหนังสือเรียนที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อดูความแตกต่างความคล้ายคลึง ความเหมือนหรือจุดเน้นของหนังสือเรียนเหล่านั้น
3. วิเคราะห์โดยสอบถามความเห็นจากผู้เรียนหนังสือเรียนเล่มนั้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนตอบแบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ความต้องการของผู้เรียนซึ่งจะวัดความน่าอ่านของหนังสือเรียนได้ทีเดียว
4. วิเคราะห์โดยสอบถามความคิดเห็นจากครูผู้สอนหนังสือเรียนเล่มนั้น ซึ่งจะวัดความนิยม หรือประเมินคุณค่าบางประการของหนังสือเรียนเล่มนั้นได้
5. วิเคราะห์โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้อย่างมีเหตุผล เช่นตั้งเกณฑ์ไว้ว่าหนังสือเรียนที่ดีควรเสนอเนื้อหาตอบสนองความมุ่งหมายของหลักสูตรวิชานั้น ๆ เป็นต้น วิธีนี้ผู้วิเคราะห์จะต้องศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายทั่วไปและความมุ่งหมายเฉพาะเรื่องของวิชานั้น เพื่อตั้งเกณฑ์มาอย่างรัดกุมเพียงพอ

นอกจากนี้ โกรีชัย สาริกบุตร และ สมพร สาริกบุตร (2521 : 24-40) ยังได้กล่าวถึงการประเมิน หนังสือเรียนโดยเน้นคุณค่าเนื้อหา และเน้นกิจกรรมที่สำคัญ ซึ่งสิ่งที่ควรตรวจสอบคุณค่าในค่านี้อาหา และค่านกิจกรรมนั้นมี 2 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนประกอบทางด้านความรู้ (The Knowledge Component) ประเมินว่าการเสนอเนื้อหาและกิจกรรมมีลักษณะดังนี้หรือไม่ คือเสนอเนื้อหาที่เป็นประเด็นสำคัญ มุ่งความคิดหลักแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิชา มีลักษณะเป็นบูรณาการ (Integrated) เสนอเนื้อหาทันสมัย กล่าวถึงปัญหาปัจจุบัน เสนอเรื่องใกล้ชีวิตกับตัวผู้เรียนมากที่สุดแล้ว จึงขยายวงกว้างออกไปตามลำดับ เนื้อหาให้ความรู้เป็นกลางปราศจากอคติ นอกจากนี้ยังแนะเครื่องมือสำหรับครูและสื่อสำหรับนักเรียน เช่น แหล่งค้นคว้า อุปกรณ์และกิจกรรมเสนอแนะ

2. ส่วนประกอบทางด้านเชาว์ปัญญา (The Intellectual Component) มีการเสนอเนื้อหาและกิจกรรมที่มีลักษณะสร้างพื้นฐานให้นักเรียนรู้จักขบคิด ทำท่ายให้คิดอย่างค่อยเป็นค่อยไป สร้างคำถามหรือปัญหาที่ก่อให้เกิดความคิดยิ่งกว่าความจำ สร้างสถานการณ์ให้มีโอกาสตัดสินใจให้เกิดการอธิบาย อภิปราย ขยายความ สรุปความ ทิศความหรืออดถ้อยกัน เนื้อหา มีความสัมพันธ์ใกล้ชีวิตกับตัวผู้เรียนมากที่สุด มีส่วนเร่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดความอยากรู้อยากเห็น เพื่อจะได้เกิดการสืบสวนสอบสวน ค้นคว้าทดลองต่อไป

ลาวัณย์ วิทยายุทธกุล และ ปราณี โพธิ์สุข (2526 : 194-195) ได้เสนอเกณฑ์ในการวิเคราะห์และประเมินหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1. สาระค่านความรู้และสติปัญญาในหนังสือเรียน

1.1 เนื้อหาต้องสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของการสอนวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนเป้าหมายของชาติและส่งเสริมค่านิยมทางศีลธรรมและแนวคิดทางสังคมศึกษา

1.2 เนื้อหาควรให้แนวคิดหลายสาขาวิชา ช่วยพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างใช้วิจารณญาณ เพื่อให้นักเรียนคิดแก้ปัญหาและสนับสนุนความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม

1.3 เนื้อหาส่งเสริมทักษะทางสังคม

1.4 เนื้อหาถูกต้องตามความเป็นจริง สัมพันธ์กับความรู้เดิมของผู้เรียน

1.5 เนื้อหามีความยากง่ายเหมาะกับระดับสติปัญญาปานกลางของนักเรียนในแต่ละระดับชั้น

1.6 เนื้อหาให้รายละเอียดที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน ทำให้นักเรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

1.7 เนื้อหาใช้ภาษาที่เหมาะสม มีความถูกต้องในคำกริยาสำนวนและตัวสะกด ใช้รูปประโยคสั้น ๆ และเข้าใจง่ายใช้ศัพท์เฉพาะซึ่งเป็นที่ยอมรับตลอดจนมีการอธิบายศัพท์เฉพาะเหล่านั้นในหนังสือเรียน

1.8 เนื้อหาควรส่งเสริมให้เกิดความคิดและค้นคว้าต่อไป

1.9 การเสนอเนื้อหาควรเป็นไปตามลำดับมีหลักเกณฑ์ต่อเนื่องกันอย่างมีเหตุผล

1.10 การวางเค้าโครงเรื่องไม่ซับซ้อน เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก

1.11 การตั้งชื่อเรื่องแต่ละบทแต่ละตอน ควรมีความหมายครอบคลุมเนื้อหา

ทั้งหมด

2. กิจกรรมการเรียนการสอนและแบบฝึกหัด

2.1 หนังสือเรียนควรแนะนำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับวัยและความสนใจของนักเรียนแต่ละระดับชั้นโดยส่งเสริมนิสัย เจตคติและความประพฤติที่พึงปรารถนาของผู้เรียน

2.2 กิจกรรมในหนังสือเรียนควรสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของแต่ละวิชาและเนื้อหาของแต่ละบท

2.3 กิจกรรมควรสามารถนำมาใช้ในการประเมินผลความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของนักเรียน และช่วยให้ครูสามารถวางแผนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ควรมีแบบฝึกหัดหลาย ๆ แบบกระจายกันอย่างเหมาะสม แบบฝึกหัดควรมีจำนวนเพียงพอที่จะสรุปสาระสำคัญ

2.5 การใช้คำถามควรกระตุ้นให้ใช้ความคิดมีโซ่ถามข้อเท็จจริงที่อาศัยเพียงความจำ

2.6 คำถามช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการตั้งปัญหา และค้นคว้าเพิ่มเติม โดยเน้นแนวคิดสำคัญ ๆ อย่างชัดเจนเพื่อช่วยพัฒนาความคิดเชิงวิจารณ์ โดยเฉพาะให้นักเรียนรู้จักคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์

3. รูปแบบของหนังสือเรียน

- 3.1 ลักษณะรูปเล่มมั่นคงแข็งแรง เย็บเล่มแน่นหนา
- 3.2 ปกของหนังสือเรียนควรมีสีสันดึงดูดความสนใจและแสดงสาระสำคัญของหนังสือเรียนเล่มนั้น
- 3.3 ตัวอักษรมีขนาดเหมาะสมกับวัยของนักเรียน
- 3.4 ตัวอักษรแต่ละบรรทัดควรจะมีควมยาวพอเหมาะมีช่องว่างระหว่างบรรทัดที่นักเรียนสามารถกวาดสายตาดูอ่านได้สะดวก
- 3.5 หัวพิมพ์ที่ใส่ควรมีขนาดต่าง ๆ กัน เพื่อเน้นความสำคัญเมื่อจะขึ้นหัวข้อตอนหรือบทใหม่ หรือเมื่อกล่าวถึงชื่อเรื่องหรือศัพท์เฉพาะ
- 3.6 ภาพประกอบสอดคล้องกับวัย ความสนใจและเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของผู้เรียน
- 3.7 ภาพประกอบควรมีขนาดพอเหมาะกะกับหน้ากระดาษ น่าสนใจ วางไว้ถูกที่สัมพันธ์กับเนื้อหาที่มีความชัดเจนและสวยงาม
- 3.8 ภาพประกอบควรตรงกับจุดมุ่งหมายของเนื้อเรื่อง มีความสำคัญเพียงเรื่องเดียว และภาพประกอบควรทันสมัย
- 3.9 มีจุดสนใจภายในภาพที่ใหญ่สะกุกตา มีความหมายง่าย ไม่มีรายละเอียดที่ยุ่งยากซับซ้อน
- 3.10 ภาพประกอบควรมีสีสันเพราะให้ความเป็นจริงได้ดีกว่าภาพขาวดำจึงดึงดูดความสนใจได้มากกว่าทำให้เรียนรู้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น
- 3.11 คำบรรยายใต้ภาพควรเขียนให้สมบูรณ์
- 3.12 ภาพประกอบควรมีจำนวนมากพอเพียงในการทำความเข้าใจ ความคิดรวบยอดที่สำคัญ

อาร์เทอร์ เอส นิโคล และ แอนนา โอชัว (Arthur S. Nichols and Anna Ochoa 1971 : 290-294) ได้ให้หลักเกณฑ์ในการประเมินหนังสือเรียนสังคมศึกษาที่มาจากปรัชญาและเป้าหมายที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้ในโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ประกอบด้วยสาระที่สำคัญ 2 ด้าน คือ

1. สารความรู้ (Knowledge Component)
  - 1.1 ความรู้ที่พบในหนังสือเรียนใดสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจในปัญหาสังคมเพียงใด
  - 1.2 หนังสือเรียนนั้นเรียบเรียงขึ้นโดยการ เน้นโน้ตค้นและนำความรู้มาจากหลายสาขาวิชาหรือไม่
  - 1.3 ความทันสมัยของเนื้อหา มีการเสนอความรู้และข้อค้นพบใหม่ ๆ หรือไม่
  - 1.4 การเสนอเนื้อหาถูกต้องตามความเป็นจริงเพียงใด ผู้แต่งแสดงทรรศนะที่เป็นกลางหรือไม่ ข้อมูลที่เสนอมีความเป็นปรนัยหรือเปล่า
2. สารกานสติปัญญา (The Intellectual Component)
  - 2.1 สงเสริมให้เกิดความสนใจที่จะสืบสอบ (Inquiry) หรือไม่
  - 2.2 คำถามในหนังสือเรียนกระตุ้นให้ใช้ความคิดหรือไม่ หรือเป็นเพียงคำถามที่ขอเท็จจริง ซึ่งเป็นความจำเท่านั้น
  - 2.3 เนื้อหาช่วยพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างใช้วิจารณญาณหรือไม่
  - 2.4 เนื้อหา มีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียนหรือไม่

จอห์น ยู ไมเคิลลิส (John U. Michaelis 1978 : 99-100) ได้ให้เกณฑ์ในการประเมินหนังสือเรียน ดังนี้

1. หนังสือเรียนในฐานะ เป็นแหล่งการเรียนรู้ในการเรียนการสอน
  - 1.1 เนื้อหา มีความสัมพันธ์กับหลักสูตรหรือไม่
  - 1.2 เนื้อหาถูกต้องและทันสมัยเพียงใด
  - 1.3 นักเรียนสามารถเข้าใจ และสร้างมโนทัศน์ได้หรือไม่เพียงใด
  - 1.4 ระดับความยากง่ายของศัพท์ ภาษาที่ใช้และวิธีการเสนอเหมาะสมกับเด็กเพียงใด
  - 1.5 ช่วยส่งเสริมหรือสร้างทักษะในการแก้ปัญหาหรือไม่
  - 1.6 แผนที่ ภาพประกอบ มีความหมายและส่งเสริมเนื้อหาเพียงใด
  - 1.7 กิจกรรมและเครื่องช่วยการเรียนและแหล่งความรู้เพิ่มเติมเหมาะสมเพียงใด
2. ลักษณะทางกายภาพของหนังสือเรียน
  - 2.1 ลักษณะภายนอกของหนังสือเรียนดึงดูดความสนใจหรือไม่
  - 2.2 การเว้นวรรคและการเว้นระยะจากขอบหน้าหนังสือเหมาะสมหรือไม่
  - 2.3 ขนาดตัวพิมพ์ การเว้นช่องว่างระหว่างตัวพิมพ์เหมาะสมหรือไม่

นอกจากนี้ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนสังคมศึกษายังสามารถนำเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ได้ ตามข้อคิดเห็นของ แซมวอล บรอดเบลต์ (Samuel Brodbelt 1972 : 487-492) ว่า ผู้เลือกควรทราบความมุ่งหมายเบื้องต้นของการสอนวิชาสังคมศึกษา คือ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่รู้จักคิดไตร่ตรองเลือก และตัดสินใจอย่างฉลาด โดยไม่ขัดแย้งกับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตามรูปแบบของการปกครองระบอบประชาธิปไตย นอกจากนี้ควรพิจารณาไปถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของสาขาวิชาอื่น ๆ ในหมวดสังคมศาสตร์ด้วย เกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียนสังคมศึกษามีดังนี้

1. รายละเอียดที่เป็นพื้นฐานทั่วไป พิจารณาส่งต่อไปนี้ คือ คุณสมบัติและประสบการณ์ของผู้แต่ง ปีที่แต่ง ภาพทันสมัย ขนาดและราคาที่เหมาะสม
2. เนื้อหา (Content) ควรให้ข้อมูลจากทุกสาขา มีความเป็นปรนัยให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ครอบคลุมเนื้อหาสำคัญ ๆ มีวิธีเขียนที่เร้าความสนใจและช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางภาษามากขึ้น
3. พัฒนาการศึกษามีวิจรรย์ญาณ ช่วยให้นักเรียนรู้จักแก้ปัญหา โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ให้ข้อมูลแกผู้อ่านอย่างพอเพียง และหลาย ๆ ด้านทั้งในทางสนับสนุน และคัดค้าน เพื่อช่วยในการตัดสินใจ มีการเสนอแนะกิจกรรม การตั้งคำถามและส่งเสริมการค้นคว้าคำตอบ
4. ความน่าอ่านของหนังสือ ให้ข้อคิดที่มีเหตุผล เสนอโนทัศน์ที่ชัดเจนและส่งเสริมการพัฒนาโนทัศน์ เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปได้อย่างน่าสนใจ ตัวพิมพ์ขนาดพอเหมาะ อ่านง่ายชัดเจนไม่เลอะเลือน
5. อุปกรณ์ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนการสอน เช่น แผนที่ แผนภูมิ แผนผัง ภาพประกอบ แบบทดสอบในแต่ละบท ข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีสารบัญ อภิธานศัพท์ บทสรุป บรรณานุกรม

นอกจากนี้ อัลเฟรค ที คอลเลต และ ยูจีน แอล ซีแอฟเพตตา (Alfred T. Collette and Eugene L. Chiappetta 1984 : 248-259) เสนอเกณฑ์ในการประเมินหนังสือเรียนสรุปได้ ดังนี้

1. เนื้อหา (Content) เนื้อหาที่มีความทันสมัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และเหมาะสมกับระดับชั้นเรียนของนักเรียน เนื้อหาสะท้อนให้เห็นแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ เนื้อหา มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์รวมทั้งการพัฒนาโน้ตค้นและหลักการทางวิทยาศาสตร์ เนื้อหาประกอบด้วยหลักจรรยาและศีลธรรมทางสังคมและเทคโนโลยี สัมพันธ์กับนักเรียนในแต่ละท้องถิ่น

2. การเรียบเรียง (Organization) การเรียงลำดับหัวข้อเรื่องเป็นไปตามลำดับชั้นตอนของเนื้อหาวิชาและหลักสูตร การเรียบเรียงเนื้อหาที่จะใช้ในการเรียนการสอนนั้น ยึดหยุ่นได้คือ ให้ออกสแกนในการเปลี่ยนแปลงและลำดับชั้นตอนเนื้อหาได้ใหม่และเนื้อหาในแต่ละบทมีการรวบรวมและเรียบเรียงไว้อย่างนี้

3. ความน่าอ่านของหนังสือเรียน รูปแบบการเขียนและคำศัพท์ (Readability, Style, and Vocabulary) ระดับการอ่านของหนังสือเรียนเหมาะสมกับระดับชั้นเรียนของนักเรียนมีปริมาณของคำศัพท์ทางวิชาการไม่มากเกินไป ภาษาที่ใช้เหมาะสมกับระดับชั้นเรียน และเป็นคำที่อธิบายได้ชัดเจนต่อการใช้ มโนทัศน์และหลักการต่าง ๆ เหมาะสมกับระดับชั้นเรียนของนักเรียน

4. วิธีการเรียนรู้ (Instructional Approach) การศึกษาเฉพาะการสืบสอบทางวิทยาศาสตร์ การเสนอเนื้อหาที่มีระดับของความรู้ความจำหลาย ๆ แบบ วิธีการศึกษานั้น กว้างและเหมาะสมกับระดับความสามารถของนักเรียน

5. ภาพประกอบ (Illustration) ภาพประกอบควรทันสมัย ชัดเจน มีคุณภาพดี ถ้าเป็นภาพวาดลายเส้นควรชัดเจน ภาพประกอบมีความต่อเนื่องกับเนื้อหาในหนังสือเรียน คำอธิบายประกอบภาพไว้ดีและเหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อการสอนการจัดวางภาพเหมาะสมกับเนื้อหา

6. เครื่องช่วยประกอบการสอน (Teaching Aids) เช่น สารบัญและดัชนีควรครอบคลุมเนื้อหาในหนังสือเรียน มีอภิธานศัพท์ที่ประกอบด้วยคำศัพท์ที่ยากและจำเป็นในการใช้ คำศัพท์ที่มีอยู่สอดคล้องกับเนื้อหาและเป็นประโยชน์กับนักเรียน กิจกรรมท้ายบทเหมาะสมกับความแตกต่างของนักเรียน คำถามท้ายบทดีและเป็นประโยชน์ กิจกรรมเสนอแนะและโครงการมีลักษณะที่กระตุ้นและท้าทายความคิดของนักเรียน

7. การจัดรูปแบบ (Mechanical Makeup and Appearance) ปกดึงดูดความสนใจ ขนาดรูปแบบเหมาะสมกระทัดรัด กระดาษที่ใช้พิมพ์และการเย็บเล่มทนทาน ตัวพิมพ์สวยงาม ดึงดูดใจและมีขนาดที่เหมาะสมกับการอ่าน การจัดรูปแบบเป็นระเบียบ หน้ากระดาษกว้าง ควรจะแบ่งออกเป็นสองคอลัมน์ การเว้นช่องว่างระหว่างบรรทัดมีขนาดเหมาะสมและอ่านง่าย ตัวพิมพ์ชัดเจน กระดาษที่ใช้พิมพ์มีคุณภาพดี

2.1 งานวิจัยภายในประเทศ

2.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ตอนต้น พุทธศักราช 2521

ชำเลื่อง ศรีเคชา (2522 : 138-142) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การประเมินผลหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) ในโรงเรียนรัฐบาลเขตการศึกษา 5" โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร กับสัมฤทธิ์ผลในด้านการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผลครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนความคิดเห็นของครูในค่านี้อาวิชา สื่อการเรียน เอกสารประกอบหลักสูตร ปัญหาความต้องการของครูเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ กลุ่มตัวอย่างเป็นครูผู้สอน และนักเรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษาในชั้น ม.1 ปีการศึกษา 2521 ในเขตการศึกษา 5 จำนวนครู 36 คน และนักเรียน 700 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามสำหรับครูผู้สอน และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสำหรับนักเรียน ผลการวิจัยสรุปได้ว่าครูส่วนมากมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในระดับปานกลาง สามารถสอนและวัดผลประเมินผลได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายในระดับที่พอสมควร ครูที่มีวุฒิตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไปมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมากกว่าครูที่มีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี แต่ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนต่างกันกลับมีความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของหลักสูตรไม่ต่างกัน ซึ่งครูที่มีวุฒิต่างกัน ประสบการณ์ในการสอนต่างกัน มีผลสัมฤทธิ์ในการสอนและสัมฤทธิ์ผลในการประเมินไม่แตกต่างกัน นอกจากนี้ครูส่วนใหญ่มีความเห็นเกี่ยวกับค่านี้อาวิชาว่า มีความเหมาะสมที่จะเป็นพื้นฐานในการเรียนต่อในชั้นสูง และมีประโยชน์ในชีวิตประจำวันแก่นี้อาชาวางตอนยาก และมากเกินไป สมควรให้ลดรายละเอียดของเนื้อหาลงบ้าง ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนเมื่อเปรียบเทียบตามขนาดของโรงเรียน พบว่า ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็ก

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2526 : 14-52) ได้วิจัย เรื่อง "การประเมินผลการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 วิชาสังคมศึกษา" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูเกี่ยวกับ

การใช้หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ในด้านความเหมาะสม ความพอเพียงและความสัมพันธ์สอดคล้องของจุดประสงค์ คำอธิบายรายวิชา สื่อการเรียนการสอนและการจัดการเรียนการสอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูผู้สอน วิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทั่วประเทศ สังกัดกรมสามัญศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จำนวน 2,400 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามซึ่งแบ่งเป็น 5 หัวข้อ คือ ข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนมัธยมศึกษาและครูสังคมศึกษา จุดประสงค์วิชาสังคมศึกษา คำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมของคำอธิบายรายวิชาในรายวิชาบังคับ คำถามเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนและคู่มือการสอนวิชาสังคมศึกษาของกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ และคำถามเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ผลการวิจัยสรุปได้ว่าครูมีความคิดเห็นว่า หลักสูตรวิชาสังคมศึกษา พุทธศักราช 2521 มีความเหมาะสมในระดับปานกลางถึงมากในเรื่องจุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชา ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับคุณภาพของหนังสือเรียนและคู่มือวิชาสังคมศึกษาของกรมวิชาการ ส่วนใหญ่คือพอสมควร ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาภาษาที่ใช้ วิธีการนำเสนอและตีความ มีบ้างที่เห็นว่าควรจะต้องปรับปรุง คือเรื่อง ภาพประกอบ ควรเพิ่มจำนวนภาพให้มากขึ้น ขนาดของภาพต้องใหญ่มีความชัดเจนพอสมควร และควรเป็นภาพสี ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษานั้นครูมีความเห็นว่า ควรเป็นลักษณะบูรณาการตามที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการสอนศิลปกรรม จริยธรรม นั้นครูร้อยละ 58.90 เห็นว่าควรสอนศิลปกรรม จริยธรรม บูรณาการในวิชาสังคมศึกษา ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการที่จะช่วยให้นักเรียนมีความประพฤติดีขึ้นนั้น ครูร้อยละ 66 ไม่เห็นด้วยกับการแยกศิลปกรรม จริยธรรม เป็นรายวิชาเอกเทศ ครูร้อยละ 55 เห็นว่า ครูควรเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอนวิชาศิลปกรรม จริยธรรม อย่างสม่ำเสมอและครูร้อยละ 89 เห็นด้วยว่า ครูทุกคนในโรงเรียนควรมีส่วนรับผิดชอบในการฝึกนิสัยของเด็ก ครูร้อยละ 73 เห็นว่าการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ไทยในปัจจุบัน มีความเหมาะสมในอันที่จะช่วยให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับชาติไทย มีความรักชาติและภาคภูมิใจในความเป็นไทย

สุนิสา เป้งย่อง (2527 : 80-97) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "แนวโน้มนโยบายหลักสูตรและการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใน 10 ปีข้างหน้า" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวโน้มนโยบายของหลักสูตร และการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใน 10 ปี ข้างหน้า กลุ่มตัวอย่างประกอบไปด้วยผู้เชี่ยวชาญทางสังคมศึกษา จำนวน 18 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย

แบบสอบถาม จำนวน 3 ฉบับ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เทคนิค เกลฟราย สอบถามความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทั้งสิ้น จำนวน 3 รอบ รอบที่ 1 ใช้แบบสอบถามปลายเปิด เพื่อสอบถามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอนสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นใน 10 ปีข้างหน้า รอบที่ 2 และรอบที่ 3 ใช้แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 สเกล เพื่อให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเฝ้าหน้าหนักของความเป็นไปได้เกี่ยวกับหลักสูตร และการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ใน 10 ปีข้างหน้าโดยแบบสอบถามทั้ง 2 รอบ จะใช้ข้อความเดียวกัน แต่รอบที่ 3 จะเพิ่มความซับซ้อนและพิสัยระหว่าง คอรัลโหล แสดงไว้ในแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่า มัชยฐาน ฐานนิยม และพิสัยระหว่าง คอรัลโหล ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เป้าหมายสูงสุดของสังคมศึกษา ยังคงเป็นความเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยที่จุดมุ่งหมายของสังคมศึกษาจะเน้นการพัฒนา ด้านเจตพิสัยมากที่สุด รองลงมาคือ ทักษะพิสัย และพุทธิพิสัยตามลำดับ และแนวโน้มหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะเป็นแบบบูรณาการโดยจะใช้วิชาใดวิชาหนึ่งในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาเป็นแกน และจัดเนื้อหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์มาผสมผสานกัน รวมทั้งเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ใ้้มาก การเลือกเนื้อหาในหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะคำนึงถึงความเป็นจริงของเนื้อหาสาระและเกี่ยวข้องกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทั้งในโลกปัจจุบันและต้องคำนึงถึงสังคมอนาคต รวมทั้งวิถีภาวะและความต้องการของนักเรียนด้วย และจะมีการเพิ่มเติมเรื่องราวเกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม พฤติกรรมของมนุษย์ ปัญหาประชากรและสิ่งแวดล้อม กฎหมายที่ใช้ในชีวิตประจำวันให้มากขึ้น รวมทั้งจะมีการสอดแทรกเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมเปรียบเทียบ ในหลักสูตรสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยการจัดลำดับเนื้อหาวิชาในแต่ละระดับชั้น ให้มีการผสมผสานกันในหลายลักษณะ ตามเนื้อหาและจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ ลักษณะการเรียนการสอนจะมุ่งเน้นให้นักเรียนฝึกการวิเคราะห์ วิจารณ์ สังเคราะห์ การคิดตัดสินใจอย่างมีเหตุผล การคาดคะเนสังคมอนาคต พร้อมทั้งเน้นการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง โดยการเรียนรู้จะมุ่งเน้นให้รู้จริง ปฏิบัติได้ สามารถนำความรู้ ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เรียนไปประยุกต์ใช้ในสภาพสังคม และสถานการณ์จริง คำสอนจะมีการบูรณาการทางการสอน วิธีสอนที่จะนำมาใช้อย่างแพร่หลาย ได้แก่ กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ การสอนความคิดรวบยอดและหลักการการ

ใช้วิธีสืบสวนสอบสวน

2.1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานวัตกรรมนวัตน์สังคมศึกษา

สมนึก ชูเลิศ (2524 : 40-44) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอด และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 วิชาสังคมศึกษา เรื่อง สังคมไทย โดยใช้วิธีสอนแบบอุปมานและแบบอนุมาน" วัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อ เปรียบเทียบความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอด และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบอุปมานและอนุมาน กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของโรงเรียนพนัสพิทยาคาร อ.พนสนิมคม จ.ชลบุรี จำนวน 80 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม เป็นกลุ่มควบคุม 40 คน ใช้วิธีสอนแบบอุปมาน (Deductive Method) กลุ่มทดลอง 40 คน ใช้วิธีสอนแบบอุปมาน (Inductive Method) ทำการวิจัยในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2524 ในการเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากนักเรียนทั้งหมด 12 ห้องเรียน ผู้วิจัยสร้างแผนการสอนและแบบทดสอบด้วยตนเองในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบวัดความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอด และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนรวม (Analysis of Covariance) ผลการวิจัย ปรากฏว่า ความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

วิทยา โสภาวะนัส (2524 : 49-73) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนความคิดรวบยอดในการอ่านและเขียนแผนที่ โดยใช้บทเรียนแบบโปรแกรมสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อสร้างบทเรียนแบบโปรแกรมการอ่านและเขียนแผนที่ และหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน และเปรียบเทียบความแตกต่างของความคิดรวบยอดจากคะแนนก่อนและหลังจากเรียนบทเรียนแบบโปรแกรมของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างบทเรียนแบบโปรแกรมครอบคลุมความคิดรวบยอด 24 คำ โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 4 ตอน คือ ประเภทของแผนที่ มาตรฐานแผนที่ ระบบอ้างอิงและสัญลักษณ์แผนที่ ผู้วิจัยได้สร้างแบบทดสอบความคิดรวบยอดจำนวน 40 ข้อ เป็นแบบทดสอบ

ชนิพนธ์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 100 คน การวิเคราะห์ข้อมูล การหาประสิทธิภาพของบทเรียนแบบโปรแกรมโดยคาร์ยอละ เปรียบเทียบผลการเรียนความคิรวบยอกระหว่างก่อนและหลังจากใช้บทเรียนแบบโปรแกรม โดยใช้ค่า t -test ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .01 ผลการวิจัยปรากฏว่า บทเรียนแบบโปรแกรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 92.12/ 90.35 และการทดสอบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังจากเรียนบทเรียนแบบโปรแกรม นักเรียนมีความคิรวบยอกเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่ .05

2.1.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนสังคมศึกษา

เนาวรัตน์ แดงยิ้ม (2521 : 44-120) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาและประเมินผลแบบเรียนสังคมศึกษา สำหรับนักเรียนชาวเขา" มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และประเมินผลแบบเรียนสังคมศึกษาสำหรับนักเรียนชาวเขา เล่ม 1 ถึงเล่ม 4 ของแผนกวิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในด้านเนื้อหา แนวคิด และคุณลักษณะของแบบเรียนในด้านเนื้อหา วิธีการเขียน และการจัดรูปเล่ม โดยผู้วิจัยสร้างเครื่องมือในการวิจัย 2 แบบ คือ (1) ตารางวิเคราะห์เนื้อหา แนวคิดแบบเรียนสังคมศึกษาสำหรับนักเรียนชาวเขา ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยประมวลเนื้อหา แนวคิดจากหลักสูตรทั้ง 4 หลักสูตร คือ หลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 หลักสูตรโรงเรียนชาวเขา พุทธศักราช 2508 หลักสูตรพิเศษสำหรับฝึกอบรมครูช่วยสอนเด็กชาวเขา พุทธศักราช 2516 และหลักสูตรประถมศึกษา 2521 (2) ตารางวิเคราะห์คุณลักษณะของแบบเรียน สร้างเป็นตารางคะแนนแสดงหัวข้อรายละเอียดของแบบเรียน แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ๆ มีเกณฑ์การแบ่งและพิจารณาคะแนนจากคะแนนเต็ม 1000 คะแนน คือ เนื้อหาวิชา 450 คะแนน วิชาการเรียน 300 คะแนน และการจัดทำรูปเล่ม 250 คะแนน ผลการวิจัยพบว่า แบบเรียนสังคมศึกษาสำหรับชาวเขาทั้ง 4 เล่ม มีเนื้อหา แนวคิด ครอบคลุมหลักสูตรทั้ง 4 หลักสูตร ให้แนวคิดและค่านิยมทางสังคมที่เหมาะสม ค่านคุณลักษณะของแบบเรียนมีลักษณะเหมาะสมตรงตามลักษณะของแบบเรียนที่ดี ทั้งในด้านเนื้อหาวิธีการเขียน และการจัดทำรูปเล่ม เหมาะที่จะนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับนักเรียนชาวเขาได้อย่างดี

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2526 : 12-21) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์คุณภาพในค่านิยมความรักชาติในเนื้อหาหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา "ประเทศของเรา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) เล่ม 1" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาว่า แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา "ประเทศของเรา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เล่ม 1 จะมีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้ยูเรียนเกิดความรักชาติมากน้อยเพียงพอหรือไม่ เพื่อจะเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงเนื้อหาแบบเรียนให้มีคุณค่า และผู้ดำเนินกระบวนการเรียนการสอนจะได้จัดกิจกรรมให้ยูเรียนเกิดคุณธรรมบรรทัดฐานจุมงหมายได้สมบูรณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ การใช้เทคนิควิธีของ ปูซัน (Puissance Analysis Matrix) ใ้จัดการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ตอน (1) วิเคราะห์ว่ามีเนื้อหาที่ส่งเสริมให้เกิดความรักชาติ ตามลักษณะเกณฑ์ที่ตั้งไว้ แต่ละข้อมากน้อยเพียงใด โดยการให้คะแนนความถี่ (2) วิเคราะห์ว่า เนื้อหาที่กำหนดไว้มีคุณค่าส่งเสริมให้ยูเรียนเกิดความรักชาติมากน้อยอยู่ในระดับใด โดยพิจารณาว่า กิจกรรมการเรียนการสอนเน้นหนักในรูปแบบอย่างไรตามเทคนิควิธีของ ปูซัน (Puissance Analysis Matrix) ขั้นตอนการวิเคราะห์ โดยการตั้งเกณฑ์ความรักชาติขึ้นในลักษณะเป็น Main Idea โดยใช้หน่วยที่จะวิเคราะห์เป็น "ย่อหน้า" ทำการสุ่มตัวอย่างวิเคราะห์ทุกบท แต่ละบทวิเคราะห์หน้าเว้นหน้า ให้ถือหน้าที่ย้ายใหม่เป็นหน้าที่ 1 เสมอ แต่ละหน้าทำการวิเคราะห์เฉพาะเนื้อหาในย่อหน้าที่ 2 เท่านั้น แล้วสรุปข้อความในแต่ละย่อหน้า เทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ผลการวิเคราะห์ พบว่า เกณฑ์ที่กล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองในบ้านเศรษฐกิจและการเมืองมีความถี่มากที่สุด รองลงมาได้แก่ เกณฑ์ที่กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ดั้งเดิม อันดับสามคือ เกณฑ์ที่กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของประเทศ นอกนั้นมีความถี่อยู่ในระดับต่ำ และเมื่อวิเคราะห์น้ำหนักความสำคัญเนื้อหาในแต่ละย่อหน้าที่สอดคล้องกับเกณฑ์ตามวิธี ปูซัน (Puissance Measure) พบว่า เนื้อหาส่วนใหญ่อยู่ในชั้นสอนให้เกิดความคิดรวบยอดมากที่สุด รองลงมาคือ ค่านิยมรักความจำ การจัดพวกเปรียบเทียบและการแก้ปัญหาตามลำดับ เมื่อคำนวณค่าความสำคัญแล้วได้ค่าเฉลี่ย 7.32 สรุปได้ว่า หนังสือเรียนสังคมศึกษา "ประเทศของเรา" ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ม.1) เล่ม 1 ส่งเสริมให้ยูเรียนมีความรักชาติในระดับปานกลาง

ประเสริฐ กิติรัตนตระกูล (2526 : 53-88) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับ

มัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ในส่วนที่เป็นแบบเรียน และเนื้อหาเพิ่มเติมในคู่มือครู ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ว่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองคืออะไร และปรากฏอยู่ในเนื้อหาประเภทใด มากน้อยเพียงใด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา และคู่มือครูวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ของกรม วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ รวม 7 เล่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ การสร้างตาราง การวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเกี่ยวกับลักษณะความเป็น พลเมืองที่ ผลการวิจัยปรากฏว่ามีลักษณะความเป็นพลเมืองที่ในหนังสือเรียนสังคมศึกษาทุกรายการ โดยพบในหนังสือเรียนชั้น ม.1 มากที่สุด รองลงมา คือ ชั้น ม.3 และน้อยที่สุดในชั้น ม.2 ลักษณะของความเป็นพลเมืองที่พบมากที่สุด คือ มีความรับผิดชอบ ประเภทของเนื้อหาของ ลักษณะความเป็นพลเมืองที่พบมากที่สุด คือ เนื้อหาประเภทข้อเท็จจริง หรือความรู้ธรรมดา คิดเป็นร้อยละ 57.71

สุปราณี ไกรวัตนุสสรณ์ (2527 : 66-109) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์ คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ในเชิงปริมาณ และศึกษาความสอดคล้องของคุณธรรมกับจุดประสงค์ของวิชาสังคมศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประชากรที่ใช้ในการวิเคราะห์คุณธรรม ได้แก่ หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ รวม 5 เล่ม การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ เนื้อหา คำวลี หรือประโยคที่แสดงถึงคุณลักษณะของคุณธรรม 27 ประการ จากนั้นนำข้อมูลมา วิเคราะห์หาค่าอัตราส่วนร้อยละและจัดอันดับ ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมที่ปรากฏในหนังสือเรียน วิชาสังคมศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีครบทั้ง 27 ประการ และสอดคล้องกับจุดประสงค์ ของวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งในด้านปริมาณและจำนวนของคุณธรรม

2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

2.2.1 งานวิจัยด้านหลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษา

เสวิมศรี เสวตามร (Sirmsree Sevatomorn 1976 : 7171-A) ได้ทำ การวิจัยเรื่อง " The Status of Secondary Social Studies Curriculum And Instruc- tion in Thailand " เพื่อประเมินสถานภาพของการศึกษาวิชาสังคมศึกษาของประเทศไทย ในขอบเขตของการศึกษาระบบโรงเรียน (Formal Education) ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการ

ส่งเสริมพัฒนาการบุคคลและสังคม โดยการวิจัยมุ่งศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนสังคมศึกษาใน
 ด้านการเรียนการสอนสังคมศึกษาในปัจจุบัน ทิศนคติของนักเรียนที่มีต่อวิชาสังคมศึกษา และเนื้อ
 หาของหลักสูตร แนวทางการจัดหลักสูตร ตลอดจนหนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยม
 ศึกษาตอนต้น โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์หลักสูตร แนวทางการจัดหลักสูตรและหนังสือแบบเรียนวิชา
 สังคมศึกษา แล้วส่งแบบสอบถามไปยังโรงเรียนต่าง ๆ 4 ประเภท ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษา
 แบบประสม โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา และโรงเรียนสาธิต ผลการวิจัยสรุป
 ได้ว่า

1. ในวัสดุสารประเภทสิ่งพิมพ์ มีข้อเสนอแนะน้อยมากในเรื่องโครงการสอน
 การสอนแบบสหวิทยาการ การนำไปใช้และการใช้ทรัพยากรจากภายนอก
2. หนังสือแบบเรียนวิชาสังคมศึกษามีได้เสนอรูปแบบที่ส่งเสริมวิธีการสอน ไม่ว่าจะ
 เป็นการสอนแบบสืบสอบหรือการสอนแบบแก้ปัญหา อันเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการเรียนการ
 สอนวิชานี้
3. หนังสือแบบเรียน ไม่มีความแตกต่างในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการสอนใน
 ปัจจุบันและปัญหาที่เป็นข้อโต้แย้ง
4. แม้ว่าจะไม่มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสอนมโนทัศน์ทางสังคมศาสตร์ ซึ่งวิชาสังคมศึกษา
 เป็นแขนงหนึ่งที่แยกออกมาจากวิชานี้ การวิจัยพบว่าหัวข้อในหนังสือเรียนครอบคลุมหลักการทาง
 สังคมศาสตร์อย่างแท้จริง ศักยภาพของครูและนักเรียนในการเข้าใจมโนทัศน์ทั้งหลาย ได้กล่าว
 ไว้ในส่วนที่เป็นการสรุปรายละเอียด
5. ครูสอนวิชาสังคมศึกษาของไทยมีความรู้เกี่ยวกับการเรียนการสอนเพื่อนสนองความ
 แตกต่างระหว่างบุคคล อย่างไรก็ตามครูยังขาดความรู้ในเรื่องมโนทัศน์สำคัญ โดยถือว่าการ
 ศึกษาคนคว่าอย่างอิสระมีความจำเป็นต่อการสนองความต้องการของเด็กที่มีสติปัญญาสูงกว่า
 เด็กที่มีสติปัญญาปานกลาง หรือเด็กที่มีสติปัญญาต่ำ และจุดประสงค์การเรียนรู้ถูกมึนคิดเหมือนไปจาก
 ที่กำหนดไว้ เมื่อกิจกรรมหลายแบบได้ถูกจัดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน ๆ กัน
6. ครูต่างมีความคิดเห็นที่ตรงกันเกี่ยวกับการศึกษา และหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา
 ตลอดจนการสอนในประเทศไทย
7. ครูส่วนใหญ่เข้าใจในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุง
 หลักสูตร วิชาสังคมศึกษา

8. นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติทางบวกมากขึ้นต่อการศึกษาระดับมัธยมศึกษา และเห็นว่าเนื้อหาในวิชาหน้าที่พลเมืองน่าเบื่อหน่าย แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของนักเรียนก็ตาม

9. ในปัจจุบันหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในประเทศไทยไม่ประสบความสำเร็จในการบรรลุจุดประสงค์ตามที่บ่งไว้ ทั้งนี้ การสอนวิชาสังคมศึกษาจึงไม่สอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษาและเป้าหมายทางสังคมของไทยด้วย

สิริพร บุญยพันธ์ (Siriporn Boonyananta 1980 : 4375-A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "The Development of a Model for Curriculum Analysis of Secondary Social Studies Curriculum in Thailand" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อเสนอรูปแบบของการวิเคราะห์หลักสูตรสังคมศึกษาเพื่อการปรับปรุง ลักษณะสำคัญของรูปแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งรูปแบบดังกล่าวสามารถนำไปใช้วิเคราะห์หลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเวลาใดก็ได้ ไม่ว่าจะหลังจากการพัฒนาหลักสูตรหรือหลังจากการใช้หลักสูตรแล้วก็ตาม เพื่อที่จะทดสอบความเป็นไปได้ และประโยชน์ของรูปแบบที่สร้างในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกเอาหลักสูตรสังคมศึกษาระดับ 7 เพื่อนำมาวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์สรุปได้ตามสมมติฐาน 3 ข้อ คือ

1. เป้าหมายทางการศึกษาของไทยและหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในปัจจุบันสะท้อนถึงความต้องการและสถานการณ์ของสังคมไทย และนักเรียนซึ่งใช้เป็นเกณฑ์ทั่วไปในการกำหนดขอบเขตของหลักสูตร

2. การนำเอาหลักการไปใช้จากทฤษฎีการเรียนรู้การสอน เพื่อตัดสินคุณภาพของหลักสูตรในแง่ของความเหมาะสม และการส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้

3. รูปแบบการวิเคราะห์หลักสูตรในสหรัฐอเมริกาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ การวิเคราะห์องค์ประกอบของหลักสูตร และเกณฑ์สำหรับการประเมินผล

สำหรับการวิจัยนี้ประกอบด้วยรูปแบบที่มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ภูมิหลังโดยทั่วไป หลักสูตร จุดประสงค์ เนื้อหาและมโนทัศน์ วิธีการสอนและกลวิธีการสอน การวัดผล ประเมินผล ผลจากการใช้รูปแบบในการวิเคราะห์หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับ 7 นี้ แสดงให้

เห็นว่า เป็นไปได้ที่จะนำเอารูปแบบนี้ไปใช้วิเคราะห์หลักสูตรสังคมศึกษาในประเทศ ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวไม่เพียงแต่จะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับคุณภาพของหลักสูตร แต่ยังใช้ความเข้าใจว่าทำไม และหลักสูตรควรได้รับการปรับปรุงอย่างไรด้วย

แพทริเซีย แอนน์ แกกนอน (Patricia Anne Gagnon 1980 : 2051-A) ได้วิจัยเรื่อง "The Design of Grade 9-12 Social Studies Curriculum Based on Needs of Adolescents" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อออกแบบหลักสูตรสังคมศึกษาสำหรับเกรด 9-12 ตามทฤษฎีความต้องการของวัยรุ่น ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนหลักปรัชญาความคิดของ เอ็ดวิน เฟนตัน (Edwin Fenton) โทแนล โอลิเวอร์ (Donal Oliver) และคนอื่น ๆ การออกแบบการศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะตอบคำถามว่าทำไม สังคมศึกษาจึงไม่น่าสนใจและต้องการหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการของนักเรียน สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงเพื่อพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจต่าง ๆ มีคุณค่า มีทักษะ เป็นผู้ที่มุ่งจะทำประโยชน์เป็นการเพิ่มพูนคุณค่าให้กับชีวิตของมนุษย์ การดำเนินการวิจัยจัดทำโดยในกลุ่มนักสังคมศาสตร์มารวมประชุมพบปะกัน ผลักเปลี่ยนอยู่เรื่อย ๆ ถึง 2 ปี เพื่ออภิปรายเกี่ยวกับปัญหา หลักการ เพื่อพัฒนาหลักสูตรที่มีการชี้แนะให้เห็นถึงความต้องการรูปแบบโปรแกรม ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับนักเรียนเป็นหลัก ขอบข่ายเนื้อหาวิชาของสังคมศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นมานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จิตวิทยาและสังคมวิทยา วิชาเหล่านี้จะถูกใช้เป็นแหล่งวิชาสำหรับถือเบาะโน้ตค้นหลักเพื่อการหยั่งเสียง และการใช้วิธีการสืบสอบ ซึ่งสามารถจะเพิ่มพูนความเข้าใจอันดีของตัวผู้เรียนในเรื่องเกี่ยวกับสภาพสังคมในอดีต ปัจจุบันและวัฒนธรรม การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้รายชื่อของมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับเจตคติและเป้าหมายควย การวิจัยครั้งนี้พบว่ามโนทัศน์ที่บ่งพร่องอยู่ในหลักสูตรระดับเกรด 9-12 ผลจากการวิจัยได้เสนอให้จัดทำหลักสูตร เพื่อแก้ไขสิ่งบ่งพร่องดังต่อไปนี้

1. ปรับปรุงเนื้อหา วิธีการ และอุปกรณ์เพื่อให้บรรลุผลตามความต้องการของผู้เรียนระดับต่าง ๆ ตามความสามารถของผู้เรียน
2. ให้มีโครงสร้างและพื้นฐานที่จำเป็นแก่นักเรียนเพื่อให้เด็กนักเรียนมีทักษะทางการคิด การเขียน ที่จำเป็นสำหรับการศึกษาของพลเมืองของชาติ

3. ต้องการให้นักเรียนเกรด 9 เรียนวิชาเบื้องต้นทางสังคมศาสตร์ เพื่อให้มีพื้นฐานที่ดีเกี่ยวกับมโนทัศน์และกระบวนการทางสังคมศาสตร์ ความรู้กว้าง ๆ ในวิชาพื้นฐานนี้จะนำไปสู่ความเข้าใจในวิชาอื่น ๆ ที่เขาเลือกเรียนต่อไป

ซิลลาส เร็กซ์ มอโรว์ (Silas Rex Morrow 1984 : 3029-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Development of a Curriculum Guide for Afro-Asian History in Secondary Social Studies Education" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ เพื่อแนะแนวทางการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนประวัติศาสตร์โลกให้แก่ครูสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา การวิจัยได้บังถึงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่เสนอการเรียนรู้อันบูรณาการประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ การวิจัยได้เสนอบทบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องอารยธรรมของทวีปอเมริกาและเอเชีย พร้อมด้วยกิจกรรมของนักเรียน การอธิบายคำศัพท์เฉพาะและการอ้างอิงของหนังสือแบบเรียน กิจกรรมต่าง ๆ ได้รวบรวมจากวัสดุอ้างอิงที่เลือกสรรแล้ว เพื่อส่งเสริมระดับความคิดที่สูงขึ้น ขณะที่เสนอกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ เพื่อพัฒนาความสนใจของนักเรียน การวิจัยนี้ได้เสนอโอกาสแก่นักการศึกษาในการวางแผนทางของความคิดเห็นเกี่ยวกับโลกที่สมคูลย์มากขึ้นในชั้นเรียนวิชาสังคมศึกษา ดังนั้น เพื่อความเข้าใจประเทศต่าง ๆ ในโลกที่ขึ้น คนหนุ่มสาวชาวอเมริกันต้องเรียนรู้และแสวงหาความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นสังคมโลก

2.2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามโนทัศน์และหลักการในวิชาสังคมศึกษา

เอลวูด ลี บริคเนอร์ (Elwood Lee Bridner 1975 : 1484A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Model for a Conceptual Social Studies Curriculum Formulated upon Selected Interdisciplinary Social Science Concepts" การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบสำหรับหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา ซึ่งจัดสร้างขึ้นโดยมโนทัศน์ทางวิชาสังคมศาสตร์ ซึ่งเป็นมโนทัศน์ค่านเนื้อหา (Substantive Concepts) โดยวิธีสหวิทยาการ (Interdisciplinary) รูปแบบดังกล่าวอาจนำไปใช้เป็นแนวทางการสร้างหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา ประการที่สอง รูปแบบนี้สามารถให้โครงสร้างแก่หลักสูตรการเรียนการสอนมโนทัศน์ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ และเสนอกลไกสำหรับผสมผสานวัสดุสารเกี่ยวกับการสอนที่เป็นแบบเน้นหลักการ (Discipline - Centered Instructional Materials) ให้

เป็นแบบเอกพันธ์ (Unified Format) นอกจากนี้โครงสร้างดังกล่าวยังสามารถช่วยผู้สร้างหลักสูตรสำหรับโรงเรียนในท้องถิ่น ให้สามารถสร้างแบบแผนที่ยืดหยุ่นได้มากขึ้น เพื่อเสนอการสอนสังคมศึกษาที่เหมาะสมในการสนองตอบความต้องการของปัจเจกบุคคลมากขึ้น รูปแบบหรือโมเดลประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ สำหรับการสอนเมโนทัศน์ ตอนที่หนึ่งอธิบายถึงตัวกระตุ้น (Stimuli) ที่สำคัญ 3 ตัว ได้แก่ ตัวอย่างคำคุณศัพท์สย (Cognitive Examples) การรับรู้ส่วนบุคคล (Personal Perceptions) และประสบการณ์เดิม (Prior Experiences) นอกจากนี้ยังบรรยายถึงวิธีการที่ตัวกระตุ้นทั้งสามต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เมโนทัศน์ อีกตอนหนึ่งของโมเดลเป็นขบวนการที่มี 8 ขั้นตอน เพื่อช่วยในการสอนเมโนทัศน์ นอกจากนี้ยังเสนอวิธีเตรียมการเพื่อเป็นแนวทางการสร้างเมโนทัศน์ (Concept Formation) และการวัดการพัฒนาเมโนทัศน์ (Concept Attainment) ด้วย เมโนทัศน์แบบสหวิทยาการที่เหมาะสมในวิชาสังคมศาสตร์รวมอยู่ในตอนที่สามของโมเดลพร้อมด้วยหลักการเหตุผลที่สนับสนุนทางเลือกเช่นนี้ด้วย แผนการสอนซึ่งมีระยะเวลา 8 สัปดาห์ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของการสอน กลวิธีการสอน วัสดุสารทางเนื้อหาที่มีพร้อมแล้ว และเครื่องมือในการประเมินผลเหล่านี้ล้วนอยู่ในโมเดลทั้งสิ้น โมเดลดังกล่าวมีสาระสำคัญโดยที่ได้อธิบายการสร้างการเรียนรู้เมโนทัศน์ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของการจัดข้อมูลคำคุณศัพท์สย (Cognitive Data) ซึ่งมีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ส่วนบุคคล นอกจากนี้ ทฤษฎีของ เจอโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) ซึ่งการศึกษาเรื่อง การสร้างเมโนทัศน์และการพัฒนาเมโนทัศน์จะชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำไปปฏิบัติในห้องเรียนในวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาได้หรือไม่ ประการที่สาม การเปรียบเทียบสังคมศาสตร์และประวัติศาสตร์ ได้เสนอเมโนทัศน์ด้านเนื้อหาสำคัญ อันเป็นการนำเอาสหวิทยาการไปประยุกต์ใช้ ประการที่สี่ การสร้างเมโนทัศน์เป็นทฤษฎีที่เหมาะสมและคงอยู่ในการสอน ด้านสังคมในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการเปรียบเทียบระหว่างหลักสูตรการสอนเมโนทัศน์ในวิชาสังคมศึกษาของปัจจุบัน และโมเดลของการวิจัยนี้เพื่อศึกษาสภาพของผู้สร้าง เพื่อการดำเนินโครงการการสอนที่สมบูรณ์ และเพื่อว่าโครงการนี้อาจช่วยในการสร้างวัสดุสารเกี่ยวกับการสอนเมโนทัศน์ในวิชาสังคมศึกษาได้ด้วย

แฮโรลด์ ลี บุช (Harold Lee Bush 1976 : 2104-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง

"An Investigation of Eight Grade Pupils' Understanding of Quantitative Concepts from United States History Textbooks" การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

ศึกษานิกต่าง ๆ ของมโนทัศน์ค่านิยมที่ปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์อเมริกัน ความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์เหล่านี้ของนักเรียนและความสัมพันธ์ระหว่าง ความเข้าใจมโนทัศน์เหล่านี้กับตัวแปรต่าง ๆ เกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลทางคณิตศาสตร์ สัมฤทธิ์ผลทางการอ่านและเกรกเจเลีย โดยใช้นักเรียนระดับเกรดแปดของโรงเรียนในอำเภอใกล้เคียง 3 แห่ง จำนวน 263 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยได้ทำแบบทดสอบมโนทัศน์ค่านิยม (Test on Quantitative Concepts) ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้น และแบ่งนักเรียนออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกใช้หนังสือเรียนประวัติศาสตร์อเมริกัน ซึ่งเน้นหนักทางด้านจำนวนเนื้อหา (Quantitative Terms) กลุ่มที่สองใช้หนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์อเมริกันที่เน้นจำนวนเนื้อหาและความสำคัญน้อยกว่าเล่มแรก และกลุ่มที่สามใช้หนังสือเรียนประวัติศาสตร์อเมริกันทั้งสองประเภท ผลของการวิเคราะห์คะแนนที่ได้จากการทำแบบทดสอบมโนทัศน์ค่านิยม เพื่อศึกษาว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ค่านิยมของนักเรียนนั้นได้รับผลมาจากประเภทของหนังสือแบบเรียนที่ใช้หรือไม่ หรือเป็นผลจากเพศของนักเรียน และมีสหสัมพันธ์ค่านิยมระหว่างความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ค่านิยมกับการอ่าน และระหว่างมโนทัศน์ค่านิยมกับคณิตศาสตร์หรือไม่ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวแปรร่วมเพื่อปรับความแตกต่างในเรื่องของ เกรกเจเลีย การอ่าน ศัพท์และคำคะแนนวิชาคณิตศาสตร์ แต่ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในค่านิยมความเข้าใจเกี่ยวกับจำนวนเนื้อหาในหนังสือเรียน ไม่ว่าจะ เป็นหนังสือเรียนประวัติศาสตร์อเมริกันประเภทใดประเภทหนึ่งหรือทั้งสองประเภทที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่านักเรียนชายสามารถเข้าใจจำนวนเนื้อหาวิชาได้ดีกว่านักเรียนหญิง ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่ามีความสัมพันธ์อย่างเห็นได้ชัดระหว่าง วิชาคณิตศาสตร์ และความสามารถในการอ่านและความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ค่านิยมพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่นักเรียนอาจคิดว่า ครูของตนกำลังสอนเกี่ยวกับมโนทัศน์ค่านิยมและความเข้าใจของนักเรียนเอง เกี่ยวกับมโนทัศน์เหล่านี้

เคนเนธ เรย์ ลอว์สัน (Kenneth Ray Lawson 1976 : 2603-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Concept Analysis of Middle School American History Textbooks" วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อสร้างวิธีการวิเคราะห์มโนทัศน์ของหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์อเมริกันที่ใช้ในโรงเรียนมัธยมเพื่อศึกษาขอบเขตของมโนทัศน์ค่านิยม (Substantive Concepts) ซึ่งกำหนดขึ้นโดยศูนย์สร้างหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาของมหาวิทยาลัย ซีราคิวส์ (The Syracuse University Social Studies Curriculum Center) ผู้วิจัยได้นำ

มโนทัศน์ 18 มโนทัศน์ เป็นแบบหลัก (Model) และนำไปใช้กับหนังสือแบบเรียนสามเล่ม ตามระบบการวิเคราะห์มโนทัศน์ ปัญหาย่อย 2 ปัญหาของการวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับจำนวนของมโนทัศน์ก้านเนื้อหาของ ซีราควิส ที่มีอยู่ในหนังสือแบบเรียนแต่ละเล่ม และระดมของการปฏิบัติในการวิจัย-หลักและรอง (Major and Minor) ที่แต่ละมโนทัศน์ได้รับในหนังสือเรียน งานวิจัยเพิ่มเติมแสดงให้เห็นว่าไม่มีการใช้รูปแบบของการวิเคราะห์มโนทัศน์ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของการวิเคราะห์มโนทัศน์ของ ซีราควิส หรือจะสร้างรูปแบบของแต่ละมโนทัศน์ที่ใช้ในระบบการวิเคราะห์เลย การวิเคราะห์มโนทัศน์มีวิธีการแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. อ่านหนังสือแบบเรียนแต่ละเล่มทีละหน้า
2. ศึกษามโนทัศน์ซึ่งเป็นจุดสำคัญของหัวข้อย่อยของบทเรียนหรือภาพประกอบ
3. พยายามค้นหาประเภทหรือจำแนก การจำแนกหัวข้อย่อยและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมอยู่ในมโนทัศน์หลัก
4. จัดบันทึกลงในแบบกรอกข้อมูลการวิเคราะห์มโนทัศน์ (The Concept Analysis Data Work Sheet)

ผลการวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ครูสามารถนำข้อสรุปดังกล่าวไปใช้ในการปรับปรุงการสอนมโนทัศน์ และการพัฒนามโนทัศน์ของนักเรียน สำหรับนักเรียนผู้จัดทั้งวัสดุสารที่เกี่ยวกับการสอนมโนทัศน์สามารถใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์หนังสือเรียนของตนหรือวัสดุสารอื่น ๆ เพื่อการนำเสนอมนทัศน์ สำหรับคณะกรรมการร่างหลักสูตร สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลการศึกษาความสมบูรณ์ หรือความพร้อมในการเสนอมนทัศน์ของหนังสือเรียน และสำหรับบุคคลในวงการศึกษาก็ให้พิจารณาคูณลักษณะของการสร้างรูปแบบ หรือ Model building เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างหลักสูตร การพัฒนาและการประเมินผล

กิตา ซูซิลลา วูซิงซ์ (Gita Sushila Wuesinche 1979 : 4881-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Treatment of Population Concepts in Social Studies and Biology Secondary School Textbooks in Florida : A Content Analysis and Survey of Teachers" วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้เพื่อศึกษาปริมาณและคุณภาพของเนื้อหาเรื่องประชากรในหนังสือแบบเรียนระดับมัธยมศึกษาในรัฐฟลอริดา และเพื่อค้นหาถึงขอบเขตของเนื้อหาที่ครูนำไปใช้สอนในชั้นเรียน หนังสือแบบเรียนที่นำมาวิเคราะห์มีเนื้อหาเกี่ยวกับ

ประวัติศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกา ชีววิทยา สังคมศึกษา ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์
 โลกระดับเกรด 7-12 การคัดเลือกหนังสือแบบเรียนสำหรับการวิเคราะห์กระทำโดยกลุ่ม
 ผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ โดยพิจารณาว่า หนังสือเหล่านี้ได้ใช้เป็นแบบเรียนอย่างแพร่หลาย
 และมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องประชากรมากที่สุด กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นครูผู้สอนวิชาประวัติ-
 ศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ชีววิทยา สังคมศึกษาทั่วไป ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์โลกใน
 โรงเรียนรัฐบาลในมลรัฐฟลอริดา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามและการวิเคราะห์
 เนื้อหาของหนังสือเรียนแบบจำแนกประเภท (Checklist of Categories)

มาตรฐานกลุ่มหนึ่งที่ได้คัดเลือกมาสร้างขึ้นโดยอาศัยมาตรฐานดังกล่าวประกอบด้วย

- ก. การรวบรวมข้อมูล (Inclusion of Materials)
- ข. ความกว้างของเนื้อหา (Comprehensiveness)
- ค. ความเป็นจริง (Realism)
- ง. ความเป็นเอกภาพ (Unity)
- จ. ความถูกต้องเที่ยงตรง (Accuracy)
- ฉ. ความสมดุลของเนื้อหา (Balance)
- ช. แนวโน้มที่มุ่งต่อการเรียนรู้เชิงสืบสอบ (Inquiry)
- ซ. ความสอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงของนักเรียน (Relevance to Student)

ผลการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่า แม้ว่าเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องประชากรจะมีอยู่ในหนังสือ
 เรียนทั้งหมดที่ทำการศึกษาก็ตาม แต่โดยทั่วไปแล้วไม่ได้มีการจัดเนื้อหาไว้อย่างเป็นระบบในลักษณะ
 ที่จะช่วยส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องความเคลื่อนไหวค่าประชากร (Population Dynamics)
 ข้อมูลพื้นฐานทางค่าประชากรของโลกและในภูมิภาคบางแห่งของโลก แต่จะมีลักษณะที่กระจัด
 กระจายกันตามหนังสือเรียนส่วนมาก มโนทัศน์ทางค่าประชากรศึกษาที่สำคัญ ๆ มีการใช้หรือ
 อธิบายกันน้อย หนังสือเรียนต่าง ๆ ให้เนื้อหาน้อยหรือเกือบจะไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประชากร
 เลย เช่น เรื่องของประชากรที่อยู่ในเขต โครงสร้างเรื่องอายุและเพศ นโยบายทาง
 ค่านสาธารณะและประชากร วิธีการแก้ไขปัญหาค่าประชากรมีพบอยู่ภายใต้หัวข้อเรื่องต่าง ๆ
 และตามปกติแล้วจะพบอยู่ในแบบที่เป็นการพรรณนาความและแสดงข้อเท็จจริงมากกว่าข้อสรุป
 กฎเกณฑ์และสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวค่าประชากรมักไม่ค่อยชัดเจนแจ่มแจ้ง การ

โยงเนื้อหาทางด้านประชากรให้เข้ากับชีวิตของนักเรียน มักจะปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนก็น้อย นอกจากนั้นนักเรียนยังไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทในการแสดงออกและการค้นหาวิธีแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับประชากร

ริชาร์ด ชาร์ลส์ ฮันนิคัท (Richard Charles Hunnicutt 1982 : 1919-A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "An Experimental Comparison of Three Methods of Using Examples and Nonexamples to Teach Social Studies Concepts" วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้เพื่อเปรียบเทียบวิธีการสอน 3 วิธี เกี่ยวกับการใช้ตัวอย่างและไม่ใช้ตัวอย่างในการสอนเมโนทัศน์เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา โดยการทดลองสอน วิธีการที่ 1 (MI) เสนอการสอนโดยการใช้ตัวอย่างและไม่ใช้ตัวอย่าง วิธีการที่ 2 (MII) เสนอการสอนโดยใช้ A Set of Contiguous Examples ตามด้วยตัวอย่างต่าง ๆ วิธีการที่ 3 (MIII) เสนอการสอนโดยใช้ทั้ง 2 วิธีการ สำหรับการสอนเมโนทัศน์แต่ละเมโนทัศน์ ครูจะสอนเมโนทัศน์เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นเมโนทัศน์เดียวกัน สำหรับบทเรียนแต่ละบท กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนเกรด 9 ที่เรียนในชั้นสังคมศึกษา จำนวน 102 คน กลุ่มตัวอย่างประชากรเหล่านี้แบ่งตามระดับความสามารถออกเป็น 3 กลุ่ม และผู้วิจัยได้ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มตัวอย่างประชากร เพื่อจัดเป็นกลุ่มทดลองสอน 3 กลุ่ม กลุ่มที่สอนแบบ MII สามารถทำข้อสอบหลังการเรียนการสอน (Post-test) ได้คะแนนมากกว่ากลุ่มสอนแบบ MI และ MII คะแนนเฉลี่ยของข้อสอบหลังการเรียนการสอน สำหรับกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบ MII และ MIII มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $P < .05$ คะแนนเฉลี่ยของข้อสอบหลังการเรียนการสอนของกลุ่ม MII และ MI ก็ได้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ $P < .05$ กลุ่มที่ได้รับการสอนแบบ MI สามารถทำข้อสอบหลังการเรียนการสอนได้คะแนนมากกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนแบบ MIII แต่ความแตกต่างนี้ได้มีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างผลของการทดลองสอนกับความสามารถของกลุ่มตัวอย่างประชากร

พอล เจ เวอร์เมต (Paul J. Vermette 1983 : 2731-A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "The Identification and Evaluation of Exemplar Intensity in The Classroom Teaching and Learning of Concepts" การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างตัวแปรของตัวอย่างเกี่ยวกับเมโนทัศน์ค่านิจพิสัยในการเรียนรู้เมโนทัศน์ในชั้นเรียนวิชาสังคมศึกษา

ที่เรียกว่า ความเข้มของตัวอย่าง ซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งที่จะทำลายความคิดเกี่ยวกับความสมมูลย์ (Equivalence) ที่เกิดจากผลกระทบทที่มีต่อความรู้ความคิด (Cognitive gain) ตัวแปรเกี่ยวกับความเข้มของตัวอย่างได้ถูกสร้างขึ้นโดยอาศัยถ้อยคำของ เทนนิสัน และ เบาท์เวลล์ (Tennyson and Bautwell 1971) ใช้สำหรับวัดโน้ตสันของความยาก (Difficulty) ระหว่างการวิจัย ผู้วิจัยนำอัตราความเข้ม (Ratings for Intensity) มาศึกษาและเปรียบเทียบกับความยาก (Difficulty) เพื่อยืนยันว่าทั้ง 2 ลักษณะเป็นตัวอย่างอิสระและแยกจากกันโดยสิ้นเชิง จากนั้นจึงสร้างบทเรียน 2 บท ที่มีความแตกต่างกันในด้านความเข้มของตัวอย่าง คือ บทเรียนหนึ่งประกอบด้วยตัวอย่างคำถามที่มีความเข้มสูง และอีกบทเรียนหนึ่งประกอบด้วยตัวอย่างคำถามที่มีความเข้มต่ำ กลุ่มทดลองที่มีได้รับการสอนไม่ว่าจะเป็นแบบหนึ่งแบบใด ช่วยให้เกิดความคิดว่า วิธีการสอน 2 แบบ เป็นสาเหตุทำให้เกิดการเรียนรู้จริง แต่ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระหว่างวิธีการสอนทั้ง 2 แบบนี้ ดังนั้นสมมติฐานที่ว่า ตัวอย่างที่มีความเข้มสูงจะเพิ่มผลสัมฤทธิ์ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Achievement) ให้แก่ผู้เรียนมากกว่า ตัวอย่างที่มีความเข้มต่ำจึงเป็นอันยกเลิกไป ความเข้มของตัวอย่างมิได้มีผลต่อการเรียนรู้โน้ตสันเลย ในการวิจัยผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ช่วยให้สามารถเปรียบเทียบระหว่างการใช้รูปแบบการสอน ซึ่งผู้วิจัยเห็นชอบด้วยและการใช้คำจำกัดความ (Definition) เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามมีหลักฐานที่เป็นข้อพิสูจน์ได้แน่ชัดเพื่อสนับสนุนความคิดดั้งเดิมที่ว่า การใช้รูปแบบการสอนจะใหญ่ลงในด้านสัมฤทธิ์ผลที่สูงกว่า การใช้คำจำกัดความอย่างเดียว

ริชาร์ด โทมัส แอนเดอร์สัน (Richard Thomas Anderson 1983 : 3028-3029A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "The Effect of Varying Teaching Strategies on Geography Concept Attainment And Learning Skills Development in College Freshman" การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการสอนโน้ตสันสำคัญให้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยปีที่ 1 โดยใช้วิธีการสอน 2 แบบ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โน้ตสันทางภูมิศาสตร์ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับ การปรับปรุงด้านทักษะ ความเข้าใจ ความสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ และการวิเคราะห์ตลอดจนผลของการเข้าร่วมของนักศึกษา ในการแก้ปัญหา วิธีการสอนแบบแรก คือ วิธีการสอนแบบบรรยาย (Expository) และวิธีการสอนแบบที่สอง คือ วิธีการสอนแบบสืบสอบ (Inquiry) หรือการค้นพบ (Discovery - Based Teaching) ซึ่งนักเรียนที่เรียนการสอนทั้ง 2 แบบ จะต้องพยายามเข้าใจโครงสร้าง

หลักการจัดและองค์ประกอบของหลักการ เป้าหมายของการทดลองสอน คือ ศึกษาว่ากลุ่มนักเรียนที่เรียนโดยวิธีการสอนทั้งแบบบรรยายและแบบสืบสอบสามารถเข้าใจมโนทัศน์ทางภูมิศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพได้อย่างไร และนักเรียนแต่ละคนที่อยู่ในแต่ละกลุ่มสามารถจดจำ และนำความรู้เกี่ยวกับมโนทัศน์ไปใช้หรือสัมพันธ์กับความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ และระดับพฤติกรรมทางเชาว์ปัญญาที่ บลูม (Bloom 1956) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า กลุ่มตัวอย่างประชากรของการวิจัยนี้ คือ นักศึกษามหาวิทยาลัยปีที่ 1 ซึ่งเรียนอยู่ในแผนกต่าง ๆ ของหลักสูตรวิชาภูมิศาสตร์มีด้วยกัน 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งไ้มาจากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่ายและเป็นกลุ่มทดลอง อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มควบคุม แต่ละกลุ่มได้รับการทดสอบ โดยการใช้เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ซึ่งดัดแปลงมาจากงานวิจัยของ บลูม (Bloom 1956) และ แซนเดอร์ (Sanders 1960) สหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนของนักเรียนแต่ละคนในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมิได้แสดงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้ง 4 ระดับของพฤติกรรมทางเชาว์ปัญญา ผลการวิจัยปรากฏว่า วิธีการสอนการเรียนรู้ไม่ได้แสดงความแตกต่างในเรื่อง

1. ความสามารถของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มที่มีต่อขบวนการเรียนการสอน ความคงทนในการจดจำมโนทัศน์และข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กัน
2. ในด้านความสามารถของการนำมโนทัศน์เดิมใหม่มาสัมพันธ์กับข้อมูลต่าง ๆ
3. ในด้านความสามารถของการนำความรู้เกี่ยวกับข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กันและการนำมโนทัศน์ไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ ๆ
4. ความสามารถในการคิดและการทำงานซึ่งพิจารณาในแง่ของความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้และระดับการวิเคราะห์พฤติกรรมทางเชาว์ปัญญา

ฟรานซิส ไนแมน คริสแมน (Francis Neiman Crisman 1984 : 804-A)

ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Comparison of Oral and Written Techniques of Concept Instruction to Students of Different Learning Styles" งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการทดลองสอน 2 มโนทัศน์สำคัญในวิชาสังคมศึกษา คือ มโนทัศน์เรื่องอำนาจอธิปไตย (Sovereignty) และผลประโยชน์เปรียบเทียบ (Comparative Advantage) ให้แก่นักเรียนเกรด 11 จำนวน 24 ห้องเรียน ผู้วิจัยใช้วิธีการสอน 2 แบบ คือ แบบพูด และแบบเขียน วิธีการดำเนินการสอนประกอบด้วย 3 เทคนิค ได้แก่ การให้คำจำกัดความ

(Definition) การอธิบายลักษณะเชิงวิจารณ์ตามตัวอย่าง 4 ตัวอย่าง และให้ตัวอย่าง 4 ตัวอย่างตามคำจำกัดความและการอธิบายลักษณะเชิงวิจารณ์ ผู้วิจัยจะจงเลือกมโนทัศน์ดังกล่าวโดยเฉพาะ เพราะวามโนทัศน์เหล่านี้เป็นตัวอย่างของการจัดระดับมโนทัศน์ขั้นต้น

(Conceptual Classification) ได้แก่ การเชื่อมโยง (อำนาจอธิปไตย) และความสัมพันธ์ (ผลประโยชน์เปรียบเทียบ) การวิเคราะห์วิธีเรียนโดยการเปรียบเทียบผลคะแนนจากการทำข้อสอบความเข้าใจเกี่ยวกับแต่ละมโนทัศน์ของนักเรียน ที่มีวิธีการเรียนแตกต่างกันเพื่อศึกษาว่าวิธีการเรียนเป็นลักษณะที่เป็นเอกเทศของผู้เรียนหรือวิธีการเรียนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ข้อสอบที่ผู้วิจัยใช้คัดแปลงมาจากแบบสอบวัดสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนแห่งรัฐแคลิฟอร์เนีย (The California Achievement Test) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนสามารถทำคะแนนได้ต่ำกว่าอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเรียนด้วยวิธีการสอนโดยยกตัวอย่างขั้นตอนการสอนเป็นสิ่งสำคัญ แต่เพียงในกรณีของมโนทัศน์ที่มีความซับซ้อน ซึ่งนักเรียนสามารถทำคะแนนได้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อครูให้คำจำกัดความและการอธิบายลักษณะก่อนยกตัวอย่าง สำหรับวิธีการเรียนในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้เรียน มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และไม่มี ความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่องผลสัมฤทธิ์ ความเข้าใจและมโนทัศน์ เมื่อเปรียบเทียบวิธีการสอนสองแบบ คือ แบบพูดและแบบเขียน

เวนด์ เวบสเตอร์ แบรินดอน (Wendy Webster Brandon 1984 : 2829-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Nature and Use of Textbooks : A Study in Critical Theory" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาสภาวะการณ์ที่ไม่เป็นจริงและการใช้อ่านบังคับที่ไม่จำเป็น ซึ่งมีอยู่ในชั้นเรียนวิชาประวัติศาสตร์อเมริกัน เท่าที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยใช้การตีความทางทฤษฎีแห่งการวิจารณ์และการวิจารณ์ตามความเชื่อ ทศนคติ และความทองการของปัจเจกบุคคล เพื่ออธิบายว่าทำไมจึงมีความเชื่อเช่นนั้นเกิดขึ้น ความเชื่อกังกล่าวมีพัฒนาการเช่นไร และทำไมความเชื่อเหล่านั้นก่อให้เกิดปัญหาร้ายแรง จากการที่ผู้วิจัยค้นพบความรู้ลึกค่านลในชั้นเรียน วิชาประวัติศาสตร์ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร ผู้วิจัยได้นำเอาความรู้ ความเข้าใจ หรือทฤษฎีว่าด้วยอุดมคติ (Theory of Ideology) มาใช้เพื่อเสริมความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) และความรับผิดชอบ (Responsibility) ในการกล่าวถึงเนื้อหาในหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ตามทฤษฎี

แห่งการวิจารณ์ ซึ่งในการนำมาใช้ในขบวนการวิจัยครั้งนี้มี 3 ตอน ผู้วิจัย ใช้ทฤษฎีดังกล่าว ในการบรรยายเกี่ยวกับชั้นเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร และเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ของนักเรียนในชั้น การวิจัยนี้ได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากสภาพปัจจุบันของชั้นเรียนที่ เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรจนถึงสภาพขั้นสุดท้าย มีความจำเป็นที่ต้องเกิดขึ้นตามสภาวะการณ์อัน ไม่เป็นที่ยอมรับได้สะท้อนให้เห็นเหตุการณ์เหล่านี้ วัตถุประสงค์หรือความเป็นไปได้ตามทฤษฎี ของการเปลี่ยนแปลงจากสภาพปัจจุบันจนถึงขั้นสุดท้าย เป็นที่เชื่อว่าสามารถเป็นไปได้โดยการ เปลี่ยนแปลงที่เกิดจากสถาบันเฉพาะแห่ง การยอมรับทฤษฎีแห่งการวิจารณ์ได้รับการยืนยันชัดเจน จากการศึกษาและการวิจารณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า ความสอดคล้องที่เกิดขึ้นได้ถูก สร้างขึ้นเพื่อเสริมแรงรับของอำนาจตลอดจนความรู้ความเข้าใจ โดยการมองวัฒนธรรมในคาน บวก ซึ่งหนังสือแบบเรียนมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความคิดที่เด่นชัด และความสนใจของคน ในสังคมสถาบันที่เกิดสถานการณ์ คำพูดที่แสดงความคิดเห็น ได้ถูกจัดตั้งขึ้นสำหรับห้องเรียน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากร เพื่อสร้างความเป็นไปได้ของการเป็นตัวของตัวเองและการรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม เกณฑ์การยอมรับของทฤษฎีการวิเคราะห์ได้ถูกตัดสินให้เป็นข้อจำกัดหลัก (Major Limitation) ของการวิจัย โดยการนำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้ในการศึกษา

สมพร จารุมณี (Somporn Jarumud 1986 : 2532-2533-A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "An Analysis of Metadiscourse Use in Thai Social Studies Textbooks in Secondary Schools" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อวิเคราะห์การใช้คำในระดั บภาษา (Metadiscourse) ในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาของไทยจำนวน 29 เล่ม ตั้งแต่ เกรด 7-12 ของสำนักพิมพ์ 4 แห่ง งานวิจัยนี้ได้เสนอการจำแนกเกี่ยวกับคำพูดของ แอวอน คริสมอร์ (Avon Crismore) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ คำให้การให้รายละเอียด คำสนับสนุน และความคิดเห็น ตัวแปรตาม คือ ความถี่ของการใช้คำ ตัวแปรอิสระ คือ หนังสือเรียน ประเภทของคำ ระดับชั้นเรียน สำนักพิมพ์ และชนิดของเนื้อหาวิชา การวิจัย ใช้การวิเคราะห์ทางสถิติแบบบรรยาย เพื่ออธิบายว่าหนังสือเรียนมีวิธีการใช้คำในระดั บภาษา อย่างไร โดยให้สัมพันธ์กับตัวแปรอิสระ เช่น เกี่ยวกับการใช้ความคลาดเคลื่อนของการ วิเคราะห์คำเนื่อหาย่อย เพื่อเปรียบเทียบชนิดของคำพูดกับระดับชั้นเรียนและสำนักพิมพ์ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ ANOVAS ทางเดียว และแบบทดสอบขอบเขตวิคุณของ คินแคน (The Duncan Multiple Range Test) เพื่ออธิบายปฏิสัมพันธ์ที่สำคัญ ผลการ

วิจัยปรากฏว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นเรียนและสำนักพิมพ์มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หนังสือเรียนสำหรับนักเรียนระดับสูง คือ เกรด 10-12 ใช้คำระดับมหาภาษาเกี่ยวกับคำกริยาที่รายละเอียดและความคิดเห็นมากกว่า หนังสือเรียนในระดับเกรดต่ำลงมา คือ เกรด 7-9 ความถี่ของการใช้คำระดับมหาภาษาในหนังสือเรียนทั้ง 29 เล่ม แสดงให้เห็นว่าหนังสือเรียนใช้การเริ่มบทนำ การทบทวน และการทิ้งเป้าหมายมากกว่าหลักการและเหตุผล ผู้เขียนหนังสือเรียนใช้การอธิบายอย่างกระจ่างแจ้งและการเน้นมากกว่าการประเมินผล และการอธิบายอย่างกว้าง ๆ หนังสือเรียนส่วนใหญ่ใช้คำที่แสดงความคิดเห็นมาก แต่ใช้คำระดับมหาภาษาที่หารายละเอียด และทัศนคติค่อนข้างน้อย เนื้อหาวิชาแสดงให้เห็นถึงผลเล็กน้อยที่มีต่อวิธีการที่หนังสือเรียนเหล่านี้ใช้คำในจำนวนตัวแปรอิสระทั้งหลาย ระดับชั้นเรียนมีผลต่อการใช้คำในหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาของไทยมากที่สุด

อัปสร มีสิงห์ (Apsorn Meesing 1986 : 2990-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง

"An Analysis of Social Reproduction in Selected Elementary Social Studies Textbooks" วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาของหนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาระดับเกรด 4-6 ซึ่งเป็นที่ซ้ำกันอย่างแพร่หลายในแง่ที่ว่า หนังสือเรียนเหล่านี้มีส่วนช่วยในด้านการผลิตซ้ำ เกี่ยวกับความไม่เสมอภาคกันในสังคม ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือการวิจัยที่สร้างขึ้น โดยใช้หลักทฤษฎีการผลิตซ้ำ

หนังสือเรียนได้รับการคัดเลือกโดยผู้ทรงคุณวุฒิทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา จำนวน 10 คน ความตรงของเครื่องมือได้รับการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญทางทฤษฎีการผลิตซ้ำจำนวน 3 คน และความเที่ยงของเครื่องมือได้รับการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ตามปริมาณ และคุณภาพเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. การละเลยปัญหาเกี่ยวกับความไม่เสมอภาคทางสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องชนชั้น
2. ปัญหาสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
3. การย้ายในเรื่องความมั่นคงของระบบการเมืองในสหรัฐอเมริกา และการละเลยปัญหาทางการเมือง

4. หนังสือเรียนสังคมศึกษามีความแตกต่างกันในเรื่องการเน้นเกี่ยวกับค่านิยมของชนชั้นกลาง หรือชนชั้นผู้ใช้แรงงาน (การปกครองตนเองกับการสมานสามัคคี) บทเรียนของหนังสือเรียน 2 บท เสนอเรื่องค่านิยมของชนชั้นกลาง เช่นการปกครองตนเอง ส่วนอีก 3 บทเรียนไม่ได้ความกระจ่างในเรื่องการสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของชนชั้นกลางและชนชั้นผู้ใช้แรงงาน สรุปแล้ว หนังสือเรียนสังคมศึกษา ได้มีส่วนเสริมสร้างการผลิตซ้ำ ความไม่เสมอภาคทางสังคม

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์สังคมศึกษา ในหนังสือเรียนสังคมศึกษา ซึ่งมีผู้ทำการวิจัยไว้ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาอันเป็นประโยชน์และเกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่กำลังศึกษาอยู่ดังนี้

ในด้านการใช้หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 งานวิจัยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นของครู และผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา คุณภาพของหนังสือเรียนและคู่มือการสอนวิชาสังคมศึกษาของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา พบว่า หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีความเหมาะสมในระดับปานกลางถึงมาก ในเรื่องคุณภาพของหนังสือเรียนและคู่มือวิชาสังคมศึกษาก็พอสมควร สิ่งที่ต้องปรับปรุง คือ ภาพประกอบที่ควรที่จะเพิ่มมากขึ้น ทั้งปริมาณและคุณภาพ นอกจากนี้ยังพบว่า เป้าหมายสูงสุดของสังคมศึกษาเน้นที่ความเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย โดยจะเน้นการพัฒนาด้านเจตคติดีมากที่สุด และแนวโน้มของหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะเป็นแบบบูรณาการโดยใช้เนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่งในกลุ่มสังคมศึกษาเป็นแกนและจัดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์มาผสมผสานกัน งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามโนทัศน์สังคมศึกษา งานวิจัยใช้การทดลองสอนกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น งานวิจัยใช้วิธีสอน 2 แบบ และการใช้บทเรียนแบบโปรแกรมเฉพาะเรื่องที่ต้องการจะสอน มโนทัศน์นั้น ๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนสังคมศึกษา งานส่วนใหญ่ใช้วิธีการสร้างเกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือเรียน มาใช้ในการวิเคราะห์พบว่า หนังสือเรียนมีเนื้อหาแนวคิดสอดคล้องกับหลักสูตรสังคมศึกษา และมีมโนทัศน์ในเรื่องที่ต้องการวิเคราะห์ในหนังสือเรียนอยู่ในระดับปานกลาง จากงานวิจัยดังกล่าวนี้ว่าเป็นประโยชน์ในการนำผลงานวิจัยไปใช้

ในการพิจารณาประกอบการเลือกใช้หนังสือเรียนของครู และเป็นประโยชน์สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำหนังสือเรียนในการปรับปรุงคุณภาพของหนังสือเรียนให้ดียิ่งขึ้น

งานวิจัยในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการเรียนการสอนสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น งานวิจัยใช้วิธีการวิจัยในหลายรูปแบบ เช่น การใช้แบบสอบถาม การใช้โปรแกรมการสอน การใช้รูปแบบให้การวิเคราะห์หลักสูตร พบว่า วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่น่าสนใจ แต่มีเนื้อหายาวและซ้ำซ้อนไม่มีการสอศแทรกเหตุการณ์โลก นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อวิชาสังคมศึกษามากขึ้น แต่การสอนวิชาสังคมศึกษายังไม่สอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษาและสังคมไทยเท่าที่ควร สำหรับหนังสือเรียนและสิ่งตีพิมพ์ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องโครงการสอน การสอนแบบสหวิทยาการรวมทั้งการนำไปใช้ แต่หนังสือเรียนมิได้เสนอรูปแบบที่ส่งเสริมการสอนแบบสืบสอบหรือการสอนแบบแก้ปัญหา ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในคานการพัฒนามโนทัศน์และหลักการในวิชาสังคมศึกษา ส่วนใหญ่จะใช้การทดลองสอนด้วยวิธีการสอน 2 แบบที่ต่างกัน นอกจากนี้มีการใช้แบบสอบถามและการใช้เกณฑ์การวิเคราะห์หนังสือแบบจำแนกประเภท พบว่า ชั้นตอนการสอนเป็นสิ่งสำคัญแต่เพียงมโนทัศน์ที่มีความซับซ้อนและครูสามารถนำข้อสรุปไปใช้ในการปรับปรุงการสอนมโนทัศน์ และการพัฒนามโนทัศน์ของของนักเรียน นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์สำหรับผู้จัดทำวัสดุสารที่เกี่ยวกับการสอน ก็สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์หนังสือเรียนหรือวัสดุสารอื่น ๆ เพื่อจะได้มีการนำเสนอมโนทัศน์เพิ่มเติมในหนังสือเรียนและวัสดุสารต่าง ๆ ในงานวิจัยดังกล่าวมีประโยชน์ในการเลือกเนื้อหาหนังสือเรียนมาใช้ในการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพิจารณาเห็นว่าเนื้อหาในหนังสือเรียนมีมโนทัศน์สังคมศึกษาที่สอดคล้องกับหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของการเรียนวิชาสังคมศึกษาหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอนของครูและนักเรียน

จากที่ได้ศึกษางานวิจัยดังกล่าวนี้ว่าเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องที่จะทำวิจัยมาก เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักสูตรสังคมศึกษา การวิเคราะห์หนังสือเรียนและมโนทัศน์สังคมศึกษา การวิจัยเกี่ยวกับหนังสือได้มีผู้ศึกษาไว้บ้างแล้ว แต่เป็นการวิเคราะห์หนังสือเรียนในเรื่องคุณภาพ และเนื้อหาวิชา แต่ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องมโนทัศน์สังคมศึกษา ในหนังสือเรียนสังคมศึกษามาก่อน ผู้วิจัยเห็นว่าการ

ศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับครูในการเลือกใช้หนังสือเรียนสังคมศึกษา เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาทัศนสังคมศึกษากับนักเรียนยิ่งขึ้น รวมทั้งจะมีประโยชน์แก่ผู้เขียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำหนังสือเรียนให้นำไปใช้ปรับปรุงหนังสือเรียนใหม่คุณภาพดียิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย